

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АВТОМОБІЛЬНО-
ДОРОЖНІЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЧАВИКІНА Ю.Б., асистент

МАКРОЕКОНОМІКА

Частина 1.

Підручник

для студентів економічних спеціальностей

ХАРКІВ
2007

ЗМІСТ

ТЕМА 1. МАКРОЕКОНОМІКА ЯК НАУКА

Основні поняття та терміни.

Основні питання теми № 1.

- 1.1. Поняття макроекономіки як науки.*
- 1.2. Суб'єкти, об'єкти та предмет макроекономіки.*
- 1.3. Економічні системи.*
- 1.4. Методи та моделі макроекономіки.*

Питання для самоконтролю до теми № 1.

Література

ТЕМА 2. ОСНОВНІ МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ. НАЦІОНАЛЬНЕ РАХІВНИЦТВО

Основні поняття та терміни.

Основні питання теми № 2.

- 2.1. Моделі економічного кругообігу.*
- 2.2. Система національних рахунків як нормативна база макроекономічного рахівництва.*
- 2.3. Основні макроекономічні показники та їх характеристика.*

Питання для самоконтролю до теми № 2.

Література

ТЕМА 3. МЕТОДИ ВИМІРЮВАННЯ ВВП

Основні поняття та терміни.

Основні питання теми № 3.

3.1. Методи вимірювання ВВП та СНР.

3.2. Цінові індекси.

3.3. Номінальний та реальний ВВП, дефлятор ВВП.

3.4. Показники макроекономічної безпеки держави.

Питання для самоконтролю до теми № 3.

Література

ТЕМА 4. ДЕРЖАВА ЯК СУБ'ЄКТ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Основні поняття та терміни.

Основні питання теми № 4.

4.1. Роль держави в ринковій економіці.

4.2. Основні положення класичної теорії.

4.3. Кейнсіанська теорія.

4.4. Альтернативні концепції макроекономічного регулювання.

Питання для самоконтролю до теми № 4.

Література

ТЕМА 5. МАКРОЕКОНОМІЧНА РІВНОВАГА. СУКУПНИЙ ПОПИТ І СУКУПНА ПРОПОЗИЦІЯ

Основні поняття та терміни.

Основні питання теми № 5.

5.1. Макроекономічна рівновага, поняття та моделі.

5.2. Сукупний попит, фактори впливу, крива сукупного попиту.

5.3. Сукупна пропозиція, фактори впливу, крива сукупної пропозиції.

5.4. Рівновага сукупного попиту (AD) та сукупної пропозиції (AS).

Питання для самоконтролю до теми № 5.

Література

ТЕМА 6. СПОЖИВАННЯ ТА ЗАОЩАДЖЕННЯ

Основні поняття та терміни.

Основні питання теми № 6.

6.1. Суть споживання та заощадження.

6.2. Функція споживання та заощаджень.

6.3. Недоходні фактори споживання та заощадження.

6.4. Теорії споживання.

Питання для самоконтролю до теми № 6.

Література

ТЕМА 7. ІНВЕСТИЦІЇ

Основні поняття та терміни.

Основні питання теми № 7.

7.1. Поняття і суть інвестицій.

7.2. Крива сукупного попиту на інвестиції.

7.3. Невідсоткові фактори та фактори мінливості інвестицій.

7.4. Мультиплікатор інвестицій.

Питання для самоконтролю до теми № 7.

Література

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ.

ТЕМА 1.

МАКРОЕКОНОМІКА ЯК НАУКА

Основні поняття та терміни.

Мікроекономіка. Макроекономіка. Агрегування. Цілі макроекономіки. Інструменти макроекономіки. Об'єкт макроекономіки. Ознаки національної економіки. •Суб'єкти макроекономіки. Домашні господарства. Підприємницький сектор. Державний сектор. Сектор фінансових установ. Зовнішній сектор. Предмет макроекономіки. Позитивна макроекономіка. Нормативна макроекономіка. Економічна політика. Макроекономічна концепція. Макроекономічне моделювання. „Потік“. „Запас“. Економічні системи. Ринкова економіка. Командно-адміністративна економіка. Змішана економіка. Американська модель змішаної економіки. Японська модель змішаної економіки. Шведська модель змішаної економіки.

Основні питання теми № 1.

- 1.5.Поняття макроекономіки як науки.*
- 1.6.Суб'єкти, об'єкти та предмет макроекономіки.*
- 1.7.Економічні системи.*
- 1.8.Методи та моделі макроекономіки.*

1.1. Поняття макроекономіки як науки

Економічна теорія аналізує господарське життя на двох рівнях: мікроекономічному та макроекономічному. Коли аналізуються конкретні фірми і домогосподарства, окремі товари та ресурси, галузі й ринки, це є мікроекономічний аналіз, або *мікроекономіка* (від гр. *mikros* - малий).

Макроекономіка (гр. *makros* - великий) досліджує господарську діяльність та взаємодію всієї сукупності економічних суб'єктів, тобто національну або світову економіку в цілому. Макроекономіка формує наше уявлення про функціонування економічної системи на національному рівні.

Макроекономіка є однією з наймолодших економічних наук. За загальним визначенням, своєї зрілості вона досягла в 30-х роках ХХ ст., в період світової економічної кризи, коли набула здатності впливати на економічну практику. Але свій початок макроекономічна наука бере ще з епохи середньовіччя (з ХVІ ст.).

Але разом з тим межі між мікро- та макроекономікою досить умовні. В економічній теорії деякі проблеми розглядаються одночасно як на мікро-, так і на макрорівні, зокрема, коли аналізується стан справ у конкретних галузях і на окремих товарних ринках, коли аналіз ситуації є важливим як для конкретних підприємств цих галузей, так і для економіки країни в цілому. Тому деякі економісти пропонують використовувати термін "мезоекономіка" для аналізу цієї пограничної сфери, до якої

належать галузі та ринки.

Більше того, мікроекономічні одиниці, разом узяті, формують макроекономіку. Для цього в економічній теорії застосовується так зване агрегування, тобто об'єднання в укрупнену єдину групу економічних показників, які характеризують сумарну економічну діяльність господарюючих суб'єктів суспільства.

Так, наприклад, національна економіка складається з таких агрегатів як: домогосподарства, підприємства, держава. Макроекономіка, досліджуючи зв'язки між агрегатами, оперує агрегованими узагальнюючими показниками (наприклад, валовий внутрішній продукт, валовий національний продукт, національне багатство тощо). Водночас ця наука широко використовує середні величини, наприклад доход на душу населення.

Макроекономіка як наука особливу увагу приділяє чотирьом складовим національної економіки: сферам виробництва, зайнятості, цін але та зовнішньоекономічним зв'язкам.

До цілей макроекономіки можна віднести:

- економічне зростання;
- повну зайнятість;
- економічну ефективність виробництва;
- стабільний рівень цін;
- справедливий розподіл доходів;
- соціальний захист;
- оптимальний платіжний баланс;
- економічну забезпеченість громадян;
- зовнішньоекономічну безпеку;
- економічну свободу.

Центральною проблемою макроекономіки є проблема економічної рівноваги. Економічна рівновага означає такий стан економіки, при якому досягається рівновага і взаємне збалансування структур, що протистоять одна одній (виробництво і споживання, попит і пропозиція тощо).

Макроекономічна рівновага, стабільність, достатні темпи економічного зростання належать до найважливіших суспільних благ, які або прямо, або опосередковано впливають на добробут кожного громадянина. Саме тому макроекономіка є необхідною й дуже корисною наукою. Вона з'ясовує, чому змінюються загальні умови ділової активності, як справляється зі своїми обов'язками уряд, що мусить запобігати глибоким спадам виробництва та інфляції, які підривають підвалини суспільства.

До інструментів макроекономіки відносять:

- фіскальну (бюджетно-податкову) політику;
- монетарну (кредитно-грошову) політику;
- стабілізаційну політику;
- політику регулювання доходів;
- зовнішньоекономічну політику.

1.2. Суб'єкти, об'єкти та предмет макроекономіки

Визначення об'єкта макроекономіки витікає з розмежування її як науки з мікроекономікою. Оскільки макроекономіка досліджує господарську діяльність та взаємодію усієї сукупності економічних суб'єктів, то вона має формувати наукові уявлення про функціонування економічної системи на національному рівні.

Об'єктом макроекономіки є не просто національна економіка взагалі, а її відповідний тип, тобто певна економічна система в цілому та її агреговані параметри, що історично склалися.

Досліджуючи агрегати, макроекономіка прагне дати загальну картину структури економіки і зв'язків між цими агрегатами.

Головними ознаками національної економіки вважаються:

- 1) наявність тісних економічних зв'язків між господарюючими суб'єктами на основі розподілу праці;
- 2) загальне економічне середовище, в якому ці суб'єкти функціонують, тобто: єдине господарське законодавство, єдина грошова система, фінансова система;
- 3) загальний економічний центр, який контролює діяльність суб'єктів, тобто держава;
- 4) система економічного захисту: національна політика протекціонізму, політика квотування, політика ліцензування тощо.

В національній економіці виділяють такі основні макроекономічні суб'єкти: домашні господарства, підприємницький сектор, державний сектор, сектор фінансових установ та зовнішньоекономічний сектор.

Предмет макроекономіки обумовлюється її об'єктом і може бути визначений як функціонування механізмів національної економічної системи.

Макроекономіку поділяють на позитивну і нормативну.

Позитивна макроекономіка – констатує факти й залежності між ними, не використовуючи суб'єктивні судження, тобто відповідає на питання як воно є. Позитивні твердження мають описовий характер, наприклад: "Рівень інфляції становить 15 %".

Нормативна макроекономіка – напрям в економічній науці, який оцінює цілі економічного розвитку, тобто міркування про те, якою повинна бути економіка. Нормативна економіка має рекомендаційний характер. Наприклад: „Інфляцію потрібно зменшити”.

Нормативна макроекономіка є науковою основою для розробки економічної політики держави.

Економічна політика – це система економічних заходів держави з метою досягнення поставлених суспільством цілей. У ширшому трактуванні економічна політика - це вплив на економічну поведінку людей.

Макроекономіку, що виконує пізнавальну функцію, тобто вивчає стійкі зв'язки й залежності, властивості національної економіки називають *позитивною макроекономікою* або *макроекономічним аналізом*. Макроекономічний аналіз вивчає фактичний стан економіки, процеси та явища економічного життя суспільства.

Важливі напрями макроекономічного аналізу: вивчення рівня

життя, зайнятості, соціального захисту населення, рівноваги між попитом і пропозицією на окремих ринках і в масштабах національного ринку.

1.3. Економічні системи

В економіці залежно від форми власності відрізняють одну економічну систему від іншої. Якщо розглядати поступ економічних систем в історичному аспекті, то можна чітко виділити три основні типи економічних систем: ринкову, командно-адміністративну та змішану економіку.

Основними елементами економічної системи є:

- механізм узгодження діяльності суб'єктів господарського життя або способи розв'язання основних проблем економіки;
- механізми реалізації власності на виробничі ресурси та виготовлені життєві блага;
- механізми розподілу й перерозподілу створеного національного продукту.

Ринкова економіка – характеризується приватною формою власності на економічні ресурси та використанням ринкового механізму для регулювання економіки. В такій системі кожен суб'єкт прагне досягти максимального прибутку на основі індивідуального прийняття рішень.

Основним рушієм ринкової економіки є конкуренція. Конкурентна економіка - це економіка, в якій панує споживач.

Конкуренція (лат. *concurrere* - зіштовхуюсь) — це економічне суперництво й боротьба між приватними й колективними товариствами та продавцями товарів і послуг за якнайвигідніші умови їх виробництва й збуту, за привласнення найбільших прибутків.

Змагання за споживача на конкурентному ринку товарів та послуг орієнтоване на максимальне задоволення потреб споживачів й отримання прибутку.

Командно-адміністративна (або планова) економіка є прямо протилежною ринковій. Вона заснована на суспільній (державній) власності, а регулювання здійснюється за допомогою централізованого державного планування. Ринок у цій системі самостійно не функціонує, а також є об'єктом планування.

Змішана економіка поєднує у собі різні форми власності й два механізми макроекономічного регулювання: ринковий і державний. Співвідношення між державним і ринковим регулюванням у різних країнах неоднакове.

Трьома найтипівішими моделями змішаної економіки є: американська, японська та шведська моделі.

Модель змішаної економіки у кожній країні залежить насамперед від індивідуальних факторів (природні, демографічні, технічні, місце країни у світовому господарстві та пі.), цілей та пріоритетів державної політики.

Слід зазначити, що кожна з названих моделей не в змозі

вирішити всієї різноманітності макроекономічних процесів держави. Тому вони повинні взаємодоповнюватися, щоб мати реальніше уявлення про економічне життя.

Для країн, які здійснюють перехід від командно-адміністративної (або планової) економіки до змішаної економіки, характерним є перехідний період.

Особливість перехідної економіки полягає в тому, що в цей період усі суперечності загострюються, зростає їх кількість та інтенсивність. Загальними рисами перехідної економіки, які формують специфіку її суперечностей (зокрема в Україні), є такі:

- нестабільність умов господарювання;
- деформованість економічної структури;
- дефіцит ресурсів та соціальні обмеження структурної перебудови;
- відсутність механізму саморегуляції економіки;
- незавершеність процесів приватизації й роздержавлення власності;
- zdeформована монополіями та інфляцією система цін;
- часткова втрата керованості макроекономічними процесами тощо.

1.4. Методи та моделі макроекономіки

Макроекономіка використовує широкий спектр методів, а саме:

- абстракцію - уявне виділення найбільш суттєвих сторін досліджуваного явища й ігнорування несуттєвих його ознак;
- аналіз - уявний розклад цілого на частини, кожна з яких вивчається окремо;
- синтез - пізнання явища як цілого в єдності всіх його елементів;
- індукцію - виведення економічних закономірностей і принципів із факторів реального життя на основі сходження від одиничного до загального;
- дедукцію - аналіз від загального до одиничного;
- економіко-математичне моделювання – побудова макроекономічних моделей для аналізу та прогнозування економічних систем на макрорівні (є основним методом макроекономічних досліджень) та ін.

Певну роль серед методів, які застосовує макроекономіка, виконує *експеримент*, в якому особливе місце займають *економічні реформи*.

Макроекономічні методи використовують фахівці, які розділяють ту чи іншу макроекономічну концепцію.

Макроекономічна концепція - систематизовані на основі підібраних критеріїв (основних показників) знання про народногосподарські процеси в цілому. Наприклад: кейнсіанська, класична, монетаристська концепції.

На основі цих знань складається модель. Найбільш окладним результатом використання методів є макроекономічне моделювання.

Макроекономічне моделювання – формалізоване за допомогою теоретичних методів відображення сукупних процесів економічного життя, яке використовується для раціоналізації.

Є дуже різноманітні моделі, часто вони мають назву і своїх авторів, наприклад, модель змішаної рівноваги ринків Л. Вальраса, двох підрозділів сукупного виробництва К. Маркса, „витрати - випуск" В. Леонтьєва, „доходи-витрати" Д. Кейнса та ін.

Питання для самоконтролю до теми № 1.

1. Що вивчає макроекономіка?
2. Назвіть відмінні та спільні риси між макро- та мікроекономікою.
3. Перерахуйте основні проблеми макроекономіки.
4. З'ясуйте пізнавальні та практичні функції макроекономіки.
5. Визначте предмет макроекономіки як науки.
6. Що є об'єктом вивчення макроекономіки?
7. Які ви знаєте типи економічних систем та їх відмінності?
8. Розкрийте суть поняття „національна економіка" та її основні економічні суб'єкти.
9. З'ясуйте суть основних інститутів макроекономіки.
10. Охарактеризуйте зв'язок між методологією макроекономічної науки та макроекономічним моделюванням.
11. Назвіть та охарактеризуйте основні моделі змішаної економіки.
12. З'ясуйте регулюючу роль ринку в умовах змішаної економіки.
13. Дайте характеристику сутності та особливостей перехідної економіки.
14. Розкажіть, як діє ринковий механізм.
15. Дайте обґрунтування, чому необхідно й корисно вивчати макроекономіку?

Література

1. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка: Навч. пос. - К: Атіка, 2002. - С. 5-19.
2. Грегорі Манків Н. Макроекономіка. - К.: Основи, 2000. - С.20-35.
3. Задоя А. А., Петруня Ю. Е. Макроекономика: Учебник. - К.: О-во „Знання”, КОО, 2004. - С. 9-24.
4. Круш П. В., Тульчинська С. О. Основи макроекономіки: Матеріали для вивчення курсу та підготовки до практичних занять. - К.: Політехніка, 2004. - С. 1—8.
5. Круш П. В., Тульчинська С. О., Шевчук Н. А. Основи економічної теорії: Навч.-мет. посібн. - К.: НТУУ „КПІ”, 2004. - 70 с.
6. Макроекономіка: Навч. пос. / П. Ю. Буряк, Л. Л. Цимбал, У.Д. Балагурак та ін. - Львів: ІНТЕРЕКО, 2001. - С. 8-24.
7. Мікроекономіка і макроекономіка: Підручник у 2-х ч. /За заг.ред. С. Будаговської. - К: Основи, 2001. - С. 219-229.
8. Небова М. І. Теорія макроекономіки: Навч. пос. - Вінниця: УНІВЕРСУМ - Вінниця, 2001. - С 12-36.
9. Панчишин С. Макроекономіка: Навч. пос. - К.: Либідь, 2001. -С 9-49.
10. Поповенко Н. С, Забарная Э. Н, Маковеев П. С.

Макроекономіка: Уч. пос. - Одеса: ОГПУ, 2001. - С. 6-17.

11.Радіонова І. Ф. Макроекономіка: теорія та політика: Підручник. - К: Таксон, 2004. - С 9-20.

12.Савченко А. Г. та ін. Макроекономіка: Підручник. — К.: Либідь, 1999. - С 10-29.

13.Солонінко К. С Макроекономіка: Навч. пос. для студентів спец., вищих навч. закладів. - К.: ЦУЛ, 2002. - С. 6—28.

14.Старченко В. Д. Макроекономіка: Опорний конспект лекцій. - К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2002. - С. 5—11.

ТЕМА 2.

ОСНОВНІ МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ. НАЦІОНАЛЬНЕ РАХІВНИЦТВО

Основні поняття та терміни.

Модель економічного кругообігу в умовах чистого ринку. Модель економічного кругообігу в умовах змішаної економіки. Національне багатство (НБ). Валовий випуск (ВВ). Ринковий валовий випуск. Неринковий валовий випуск. Валовий національний продукт (ВНП). Чисті факторні доходи. Валовий внутрішній продукт (ВВП). Резиденти країни. Чистий національний продукт (ЧНП). Чистий економічний добробут (ЧЕД). Валовий національний доход (ВНД). Валовий наявний національний доход (ВННД). Особистий доход (ОД). Трансферні платежі. Валові інвестиції. Чисті інвестиції. Безподатковий доход (БД). Ендогенні величини. Екзогенні величини. Система національних рахунків (СНР). Додана вартість. Баланс народного господарства (БНГ).

Основні питання теми № 2.

2.4. Моделі економічного кругообігу.

2.5. Система національних рахунків як нормативна база макроекономічного рахівництва.

2.6. Основні макроекономічні показники та їх характеристика.

2.1. Моделі економічного кругообігу

В основі макроекономічного аналізу лежить модель кругообігу, яка відображає взаємопов'язаний і безперервний рух ресурсів, виготовлених продуктів і доходів між економічними суб'єктами. Спочатку розглянемо двосекторну модель кругообігу, яка відображає замкнену національну економіку, що містить лише два економічні суб'єкти: домогосподарства та підприємства, а також два види ринків: ринок ресурсів та ринок продуктів (рис. 2.1).

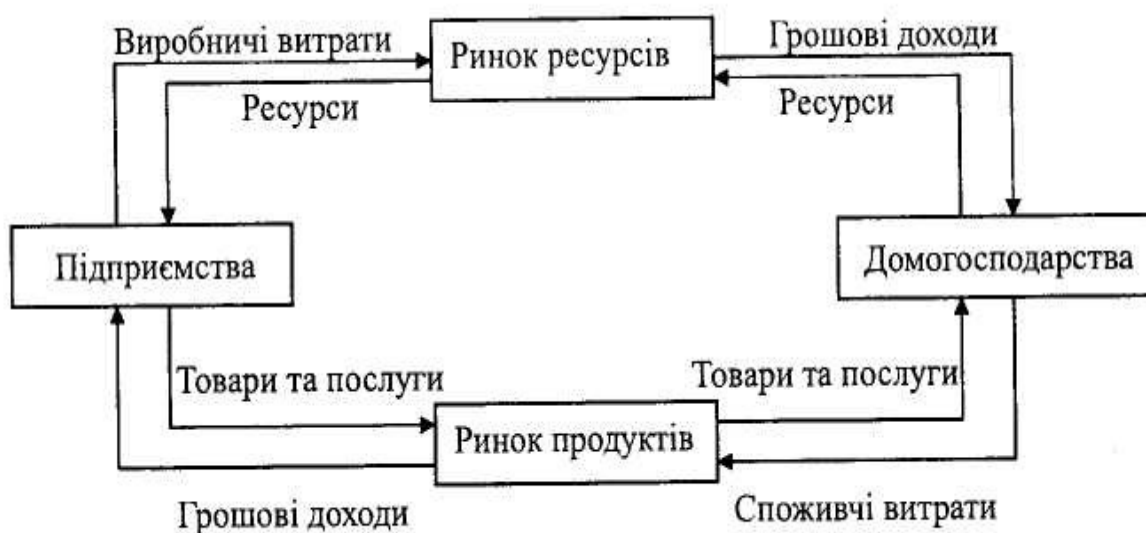

Рис. 2.1. Модель економічного кругообігу

в умовах чистого ринку

Центральне місце в ринковій системі займають два види ринку: ринок продуктів і ринок ресурсів.

Ринок продуктів - це ринок, на якому домашні господарства

купають вироблені підприємствами товари та послуги.

Ринок ресурсів це ринок, на якому підприємства купують у домашніх господарств робочу силу, капітал і природні ресурси.

Економічна система є замкнутою. Доходи одних економічних суб'єктів є витратами інших економічних суб'єктів. У моделі наявні два види потоків: „доходи - витрати" та „ресурси - товари та послуги". Вони здійснюються одночасно в протилежних напрямках і постійно повторюються.

Через ринок ресурсів і продуктів домашні господарства взаємодіють між собою, тобто відбувається кругообіг, внаслідок якого в економіці визначається обсяг і структура виробництва, а між окремими ринками досягається рівновага. Підприємства й домогосподарства по чергово виступають як продавці або покупці.

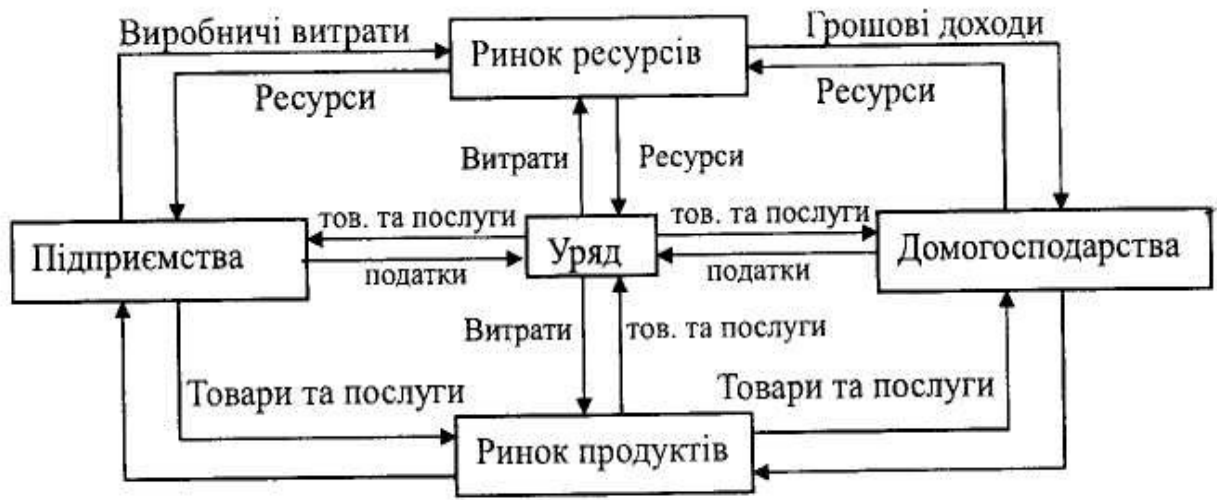

Рис. 2.2. Модель економічного кругообігу

в умовах змішаної економіки

На рис. 2.2 всі потоки, які відображають взаємовідносини між підприємствами й домогосподарствами, залишаються незмінними.

В моделі економічного кругообігу уряд виконує три функції:

1. Здійснює на відповідних ринках державні закупки ресурсів та продуктів і внаслідок цього несе відповідні витрати, які впливають на сукупні витрати економіки. На рис. 2.2 це відображають потоки по вертикалі.

2. Надає домогосподарствам і підприємствам колективні (суспільні) блага, пов'язані із утриманням бюджетної сфери (освіти, науки, культури, медицини, національної армії, міліції тощо). Це відображають верхні горизонтальні потоки, які поєднують уряд із суб'єктами приватного сектора економіки.

3. Для здійснення своїх витрат уряд формує державні доходи за рахунок збирання податків, а також надає допомогу (трансфертні платежі, пенсії тощо).

Отже, схема кругообігу дає узагальнене уявлення про функціонування ринкової системи з урахуванням у ній державного сектора, дозволяє зрозуміти роль державного сектора в національній економіці.

Моделі на рис. 2.1 та 2.2 є замкнутими моделями економічного кругообігу. Якщо в модель вводиться сектор „закордон”, то економіка стає відкритою й модель має назву „модель відкритої економіки”, вона пов'язує національну економіку з рештою світу.

Зовнішній сектор пов'язаний з економікою країни через:

- імпорт товарів і послуг;
- експорт товарів і послуг;

—міжнародні фінансові операції.

2.2. Система національних рахунків

як нормативна база макроекономічного рахівництва

Для виявлення закономірностей розвитку національної економіки фахівці обчислюють агрегатні, тобто сукупні економічні показники, що називаються національними рахунками.

Система національних рахунків (СНР) - це система взаємопов'язаних економічних показників, які відображають загальні й найбільш важливі аспекти економічного розвитку, пов'язані з виробництвом і споживанням продуктів та послуг, розподілом і перерозподілом доходів, формуванням національного багатства країни тощо.

Раніше обсяг національного виробництва обчислювали на основі *балансів народного господарства (БНГ)*, які вперше у світовій практиці почали складатися в колишньому СРСР ще в 1923 р. БНГ був розроблений ЦСУ СРСР під керівництвом П. І. Попова і його було визнано одним із перших у світі офіційних розрахунків макроекономічних показників. Згодом система БНГ застаріла, тому що враховувала лише матеріальне виробництво та невиробничу сферу й не була зорієнтована на ринкову економіку.

У 1988 р. в США економістами російського походження С. Кузнецем і В. Леонт'євим була розроблена СНР. Згодом ООН у 1993 р. прийняла рішення про використання СНР в усьому світі.

Базовою одиницею обліку СНР є так звана інституційна одиниця - резидент (економічна одиниця), що функціонує на даній території впродовж тривалого часу (понад рік).

Усі інституційні одиниці об'єднуються в сектори, їх налічується шість:

- підприємства;
- фінансові установи;
- державні установи;
- громадські та приватні організації;
- домашні господарства;
- зовнішньоекономічний сектор.

Групу одиниць з однорідним виробництвом незалежно від їх інституційного статусу називають *галуззю*. На макроекономічному рівні в Україні виділяють 9 основних галузей та близько 100 підгалузей.

У загальних рисах СНР представляє собою сукупність рахунків, побудованих за типом бухгалтерських балансів. Кожний запис фігурує двічі: за видатковою статтею та за доходною. В результаті досягається узгодженість впровадження економічних операцій, які формують процес створення національного продукту.

Сучасна СНР ООН містить понад 500 різних стандартів рахунків. Стандартні рахунки СНР ООН доповнюються 26 допоміжними таблицями. Ними деталізуються окремі статті

стандартних показників за тими чи іншими критеріями.

За ступенем і напрямком деталізації рахунки поділяються на три класи:

- рахунки I класу (називають консолідованими) описують економіку в цілому і характеризують основні макроекономічні пропорції (сюди вносять агреговані рахунки виробництва валового внутрішнього продукту і затрат на нього);
- рахунки II класу являють собою розбивку рахунків I класу у відношенні виробництва, ресурсів і використання окремих продуктів і послуг;
- рахунки III класу деталізують рахунки I класу в плані співвідношення доходів і витрат різних секторів економіки, а також джерел фінансування здійснюваних капітальних затрат.

Наведемо загальний перелік видів стандартних рахунків за класами.

Рахунки I класу - зведені рахунки, це:

- рахунок валового внутрішнього продукту і витрат на нього;
- рахунок наявного національного доходу і його розподілу;
- рахунок фінансування капітальних витрат;
- рахунок зовнішніх операцій.

Рахунки II класу - рахунки виробництва, споживання та капіталоутворення, це:

- рахунки для ринкових продуктів і послуг;
- рахунки для інших (неринкових) продуктів і послуг;
- рахунки для галузей виробництва товарів;
- рахунки для виробників товарів приватних некомерційних

організацій, що обслуговують домашні господарства;

- рахунки для послуг одних домашніх господарств іншим (наймання послуги).

Рахунки III класу - рахунки доходів і витрат, фінансування капітальних витрат, це:

- рахунки для не фінансових корпоративних і напівкорпоративних підприємств;
- рахунки для фінансових установ;
- рахунки для органів державного управління;
- рахунки для приватних некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства;
- рахунки для домашніх господарств, а також приватних не фінансових некорпоративних підприємств.

Система національних рахунків містить упорядковану інформацію:

по-перше, про всі господарські суб'єкти, які беруть участь в економічному процесі, - юридичні особи та домогосподарства;

по-друге, про всі економічні операції, пов'язані з виробництвом та розподілом доходів, нагромадженнями активів та іншими складовими економічного процесу;

по-третьє, про всі економічні активи й зобов'язання, що складають національне багатство.

Отже, СНР дозволяє підпорядкувати і класифікувати економічну інформацію, узгодити дані, що відносяться хоч і до взаємопов'язаних, але різних аспектів економічного процесу. Дана система є важливим підґрунтям для проведення розрахунків

основних макроекономічних показників і використання її для регулювання національної економіки.

2.3. Основні макроекономічні показники та їх характеристика

Загальні макроекономічні показники можна поділити на:

- *показники загального національного розвитку* - НБ - національне багатство, ВВ - валовий випуск, ВВП - валовий національний продукт, ВВП – валовий внутрішній продукт, ЧНП - чистий національний продукт, НД - національний дохід, ОД - особистий дохід;
- *соціальні* - зайнятість, безробіття, рівень безробіття, рівень життя;
- *фінансові показники* - загальний рівень цін, індекс цін, інфляція,

номінальний та реальний рівень зарплати, відсоткової ставки тощо.

Національне багатство (НБ) - сукупність створених і нагромаджених у країні працею всього суспільства матеріальних благ, рівня освіти, виробничого досвіду, майстерності, творчого обдарування населення, а також природні ресурси.

У складі НБ виділяють суспільне (створене працею) багатство і природне (природні ресурси). Також розрізняють матеріальне й нематеріальне багатство.

Головними елементами матеріального багатства є:

- основні фонди (виробничі та невиробничі);
- матеріальні оборотні фонди (запаси сировини, матеріалів, палива, залишки незавершеного виробництва, запаси виробленої продукції);
- товарні запаси народного господарства;
- державні резерви;
- предмети тривалого використання у населення (транспортні засоби, меблі);
- природні ресурси (земля, ліси, води, багатства земельних надр).

До нематеріального багатства відносять:

- науковий потенціал,
- освітній потенціал;
- кваліфікаційний потенціал;
- культурний потенціал.

НБ є найважливішим узагальнюючим показником економічної

могутності країни.

Валовий випуск (ВВ) - сукупна вартість товарів та послуг, які вироблені галуззю, групою виробників або економікою в цілому, тобто загальний випуск виробленої продукції. ВВ - означає повну вартість, він включає в себе проміжну продукцію:

$$ВВ = РП + З_1 - З_2, \quad (2.1)$$

де РП - вартість реалізованої продукції;

Z_1 - вартість продукції, що спрямована в запаси, включаючи й незавершене виробництво, за цінами на момент спрямування її в запаси;

Z_2 - вартість продукції, що була використана із запасів, за цінами на момент її використання.

Розрізняють два типи валового випуску: ринковий та неринковий.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) - вимірює вартість продукції та послуг, вироблених на території даної країни за визначений період, незалежно від того, знаходяться чинники виробництва у власності громадян даної країни або належать іноземцям.

Якщо до ВВП додати різницю між надходженнями від факторів виробництва (факторними доходами) з-за кордону та

факторними доходами, які отримали закордонні інвестори в країні, то одержимо показник валового національного продукту (ВНП).

Чисті факторні доходи з-за кордону визначаються як різниця між доходами, отриманими громадянами даної країни за кордоном (находження за фактори з-за кордону), і доходами іноземців, отриманими на території даної країни (платежі за фактори решті світу).

До факторних доходів належать: винагорода за працю, доходи власників, рентні доходи, прибуток корпорацій, відсоток. Якщо надходження в країну за фактори виробництва від решти світу переважають над платежами за фактори решті світу, та ВНП країни перевищує її ВВП, і навпаки.

$$\text{Чисті факторні доходи} = \boxed{\text{Надходження за факторами з-за кордону}} - \boxed{\text{Платежі за факторами решті світу}} \quad (2.2.)$$

Валовий національний продукт (ВНП) - вимірює вартість продукції та послуг, вироблених чинниками виробництва за визначений період, що знаходяться у власності держави або громадян даної країни (резидентів), в тому числі й на території інших країн.

$$\text{ВНП (ВНД)} = \text{ВВП} + \boxed{\begin{array}{c} \text{Чисті} \\ \text{факторні} \\ \text{доходи з-за} \\ \text{кордону} \end{array}} \quad (2.3.)$$

Доходи, які отримують резиденти даної країни, можуть бути у формі поточних трансфертів перерозподілені нерезидентами. І навпаки, доходи нерезидентів можуть у формі поточних трансфертів передаватися резидентам даної країни. З урахуванням руху поточних трансфертів у грошовій і натуральній формах формується валовий наявний національний доход (ВННД).

$$\text{ВНД} + \boxed{\begin{array}{c} \text{Трансферти,} \\ \text{отримані з-} \\ \text{за кордону} \end{array}} - \boxed{\begin{array}{c} \text{Трансферти,} \\ \text{сплачені за} \\ \text{кордон} \end{array}} = \text{ВННД} \quad (2.4.)$$

Трансферти (отримані і сплачені) включають: платежі зі страхування від нещасних випадків, поточні податки на доходи та майно, відрахування на соціальне страхування, допомогу з соціального забезпечення, що надходить від інших країн, обов'язкові збори і платежі від домогосподарств, добровільні внески, штрафи і пені тощо.

До резидентів країни відносять усіх тих фізичних осіб, хто проживає на її території більше року, незалежно від громадянства (туристи, сезонні робітники, дипломати до резидентів країни не належать); щодо юридичних осіб, то всі підприємства, що створені

відповідно до законодавства країни і здійснюють свою виробничу діяльність на території цієї країни, належать до її резидентів, навіть якщо вони повністю перебувають у власності іноземців; органи держави вважаються резидентами навіть тоді, коли вони ведуть свою діяльність за кордоном, наприклад, посольства, є резидентами своєї країни.

ВВП (ВНП) - головний індикатор економічного розвитку й найбільш повний показник сумарного обсягу виробництва товарів та послуг за певний період.

ВВП (ВНП) використовують при:

- міжнародних порівняннях розвитку різних країн;
- вимірюванні національного добробуту населення (визначається як відношення ВВП на душу населення);
- вимірюванні продуктивності праці (визначається як відношення ВВП на одну годину відпрацьованого робочого часу) тощо.

Але ВВП (ВНП) має певні недоліки, ВВП (ВНП) не включає в себе:

- вартість витрачених матеріальних ресурсів (сировини, матеріалів, палива, енергії та інших);
- наданих господарськими одиницями послуг, які виступають проміжним продуктом;
- фінансові операції;
- перепродаж товарів;
- тіньову економіку;
- якість продукції;
- контрабанду, нелегальну торгівлю зброєю;
- результати праці у домогосподарствах;

- якість урбанізації;
- результати економічного відтворення та стан навколишнього середовища тощо.

Показники ВВП і ВВП відображають діяльність у сфері матеріального виробництва та послуг. Визначаються вони як вартість усього обсягу кінцевого виробництва товарів і послуг в економіці за один рік (квартал, місяць).

Чистий національний продукт (ЧНП) — ВВП за відрахуванням тієї частини виробленого продукту, що необхідна для заміщення засобів виробництва (амортизаційні відрахування):

$$\text{ЧНП} = \text{ВВП} - A, \quad (2.5)$$

де A - амортизація, вартість зношеного капіталу.

Цей показник відбиває ринкову оцінку кінцевої продукції та послуг, що йде в споживання після заміни списаного устаткування. Але він має певні недоліки, оскільки містить у собі суму непрямих податків, яка викривляє реальний обсяг виробництва, бо є простим додатком до ціни продажу товарів.

Чистий економічний добробут (ЧЕД) - показник величини скоригованого валового національного продукту, отриманий вирахуванням з нього вартісної оцінки негативних факторів випуску й обліку не задекларованих і неринкових доходів. Також одним із

найважливіших показників якості життя є вільний час (дозвілля), який враховується у ЧЕД, але ніяк не враховується у ВВП.

$$\text{ЧЕД} = \text{ВВП} - \left[\begin{array}{l} \text{Негативні} \\ \text{екологічні} \\ \text{наслідки у} \\ \text{грошовому} \\ \text{еквіваленті} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{l} \text{Поза-} \\ \text{ринкова} \\ \text{діяльність} \\ \text{домогоспо-} \\ \text{-дарств у} \\ \text{грошовом} \\ \text{у вимірі} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{l} \text{Результати} \\ \text{тіньової} \\ \text{економіки} \\ \text{у} \\ \text{грошовому} \\ \text{вимірі} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{l} \text{Грошовий} \\ \text{еквівалент} \\ \text{вільного} \\ \text{часу та} \\ \text{якості} \\ \text{відпочинку} \end{array} \right] \quad (2.6.)$$

Особистий дохід (ОД) - складається з первинних доходів (заробітної плати, ренти, прибутку, відсотка) та вторинних, які не зароблені, а отримані в результаті перерозподілу (трансфери):

$$\text{ОД} = (W - СП) + R + \% + D + ЗД + T_p, \quad (2.7)$$

де W - заробітна плата;

$СП$ - страхові платежі з заробітної плати;

R - рента як дохід від передачі прав на використання власності (землі, надр тощо);

$\%$ - чистий відсоток як дохід від фінансових активів (позички, облігації, термінові внески тощо);

D - дивіденди як дохід від участі в акціонованому капіталі;

ЗД - змішаний дохід, тобто від індивідуальної діяльності;

T_p - трансферні платежі, перерозподіл національного доходу через державний бюджет і виплати у вигляді пенсій, стипендій, субсидій, допомоги населенню.

Особистий дохід - це дохід, отриманий приватними особами, який поділяється на споживання, заощадження й виплату податків.

Безподатковий дохід (БД) (дохід кінцевого використання) - це різниця між особистим доходом та особистими податками (ОП):

$$БД = ОД - ОП, \quad (2.8.)$$

де *ОД* - особистий дохід,

ОП — особисті податки - (особисті прибуткові податки на майно, на спадщину).

Безподатковий дохід залишається в розпорядженні домогосподарств, він витрачається на споживання та заощадження.

Валові інвестиції - містять у собі всі інвестиції, що йдуть на відшкодування устаткування, й ті, завдяки яким відбувається збільшення кількості устаткування.

Чисті інвестиції - інвестиції на купівлю нового обладнання.

Питання для самоконтролю до теми № 2.

1. Розкрийте суть та охарактеризуйте елементи макроекономічного кругообігу.
2. Які нові потоки виникають у моделі економічного кругообігу за участю держави?
3. Які функції уряд виконує в моделі економічного кругообігу?
4. Назвіть і дайте характеристику основним макроекономічним показникам.
5. Обґрунтуйте, чому валовий внутрішній продукт є узагальнюючим показником виробництва товарів та послуг.
6. Поясніть суть показника валового національного продукту та вкажіть, які макроекономічні показники розраховуються па його основі.
7. Які макроекономічні показники застосовують для вимірювання якості життя громадян?
8. Що не враховують макроекономічні показники ВВП та ВНП?
9. Вкажіть, із чого складається особистий чистий дохід.
10. Як розрахувати показники особистого доходу й безподаткового доходу?
11. Назвіть та охарактеризуйте фактори нерівного розподілу доходів у ринкових умовах.
12. З'ясуйте суть системи національних рахунків та її відмінність від системи балансів народного господарства.
13. Які сектори застосовуються у розрахунках СНР?
14. На яких принципах базується система національних рахунків, що запроваджена в Україні?

Література

- 1.Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка: Навч. пос.- К.: Атіка, 2002. - С 119-149.
- 2.Задоя А. А., Петруня Ю. Е. Макроэкономика: Учебник. - К.:О-во „Знання”, КОО, 2004. - С 52-68.
- 3.Круш П. В., Тульчинська С. О. Основи макроекономіки: Матеріали для вивчення курсу та підготовки до практичних занять. - К: Політехніка, 2004. - С 8-14.
- 4.Макроекономіка: Навч. пос. / П. Ю. Буряк, Л. Л. Цимбал, У.Д. Балагурак та ін. - Львів: ШТЕРЕКО, 2001. - С 33-44.
- 5.Макроекономічне моделювання та короткострокове прогнозування /За ред. к.е.н. І. В. Крюкової. - Харків: Форт, 2000. -С 9-24.
- 6.Мікроекономіка і макроекономіка: Підручник у 2-х ч. /За заг. ред. С. Будаговської. - К.: Основи, 2001. - С. 197-210.
- 7.Небова М. І. Теорія макроекономіки: Навч. пос. - Вінниця: УНІВЕРСУМ - Вінниця. 2001. - С 40-62.
- 8.Панчишин С. Макроекономіка: Навч. пос. - К.: Либідь, 2001. -С 49-75.
- 9.Поповенко Н. С., Забарная Э. Н., Маковеев П. С. Макроэкономика: Уч. пос. - Одесса: ОГПУ, 2001. - С. 516-537.

10.Радіонова І. Ф. Макроекономіка: теорія та політика: Підручник. - К: Таксон, 2004. – С. 60-89

11.Савченко А. Г. та ін. Макроекономіка: Підручник. — К.: Либідь, 1999. – С. 29-56, 98-103.

12.Солонінко К. С Макроекономіка: Навч. пос. для студентів спец., вищих навч. закладів. - К.: ЦУЛ, 2002. - С. 28—52.

13.Старченко В. Д. Макроекономіка: Опорний конспект лекцій. - К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2002. - С. 11—22.

ТЕМА 3.

МЕТОДИ ВИМІРЮВАННЯ ВВП

Основні поняття та терміни.

Метод розрахунку ВВП за витратами. Витрати на споживання. Витрати на інвестиції. Державні витрати. Чистий експорт. Метод розрахунку ВВП за доходами. Заробітна плата. Рента. Прибуток корпорацій. Національний дохід (НД). Виробничий національний дохід. Споживчий національний дохід. Валовий прибуток. Змішаний дохід. Неприбуткові податки. Субсидії. Метод розрахунку ВВП за доданою вартістю. Додана вартість. Індекс цін Леспейреса. Індекс споживчих цін (ІСЦ). Індекс Пааше. Індекс Фішера. Реальний ВВП (ВВП_р). Номінальний ВВП (ВВП_н). Дефлятор ВВП. Інфлювання. Дефлювання. Економічна безпека.

Основні питання теми № 3.

3.5. Методи вимірювання ВВП та СНР.

3.6. Цінові індекси.

3.7. Номінальний та реальний ВВП, дефлятор ВВП.

3.8. Показники макроекономічної безпеки держави.

3.1. Методи вимірювання ВВП за СНР.

ВВП (ВНП) згідно з СНР обчислюється за такими методами:

- 1.Кінцевого використання (за витратами).
- 2.Розподільчий (за доходами).
- 3.Виробничий (за доданою вартістю).

Перший метод. Розрахунок ВВП (ВНП) за витратами

Визначення ВВП за витратами передбачає підсумовування витрат на кінцеву продукцію, тобто споживання, інвестиції, державні видатки та чистий експорт.

Витрати на споживання (C) - включають витрати домашніх господарств на різноманітні товари та послуги (хліб, цукор, одяг, побутову техніку, комунальні послуги тощо).

Витрати на інвестиції (I) - це витрати на інвестиційні товари (устаткування, верстати, виробничі будівлі, матеріально-технічні запаси, житлове будівництво тощо), вони складаються як з інвестицій на заміщення капіталу, який був зношений у процесі виробництва, так і з чистих інвестицій.

Державні витрати (G) - об'єднують усі витрати держави на виробництво товарів та послуг (електроенергія, школи, лікарні, бібліотеки тощо), а також оплату праці державних службовців та працівників бюджетних установ.

Трансферні платежі, хоча є частиною державних видатків, не

включаються до ВВП, тому що ті, для кого вони призначені, не виробляють і не надають послуг.

Чистий експорт (NE) - це весь експорт за відрахування імпорту.

$$NE = E - Z, \quad (3.1.)$$

де E - експорт;

Z - імпорт.

Чистий експорт може бути від'ємною величиною.

Кінцева формула обчислювання ВВП за методом витрат має вигляд:

$$ВВП = C + I + G + NE \quad (3.2.)$$

Другий метод. Розрахунок ВВП (ВВП) за доходами

За доходами ВВП (ВВП) визначається як сума усіх доходів господарських одиниць і економічної діяльності, а також амортизаційних відрахувань.

Заробітна плата (W) - це оплата найманих робітників і

службовців. Вона включає суму зарплати, додаткові виплати, додаткові виплати на соціальне забезпечення, соціальне страхування.

Рента (R) - це рентні доходи, отримані домогосподарствами в результаті здачі в оренду землі, житлових приміщень тощо.

Відсоток (%) - це доходи від грошового капіталу, покладеного до банку, за кредит і т. ін.

Прибуток корпорацій (P) - який отримують власники одноосібних господарств, кооперативів, корпорацій, цей компонент містить у собі три складові:

- податок на прибуток корпорацій;
- дивіденди акціонерам;
- нерозподілений прибуток корпорацій.

Сума усіх перерахованих доходів являє собою *національний доход (НД)*.

Національний доход сукупний доход в економіці, який отримують власники факторів виробництва (праці, капіталу, землі).

Національний доход можна розглядати як показник того, скільки коштує суспільству отримання його національного обсягу виробництва. Величина НД залежить від кількості працездатного населення, продуктивності та інтенсивності праці. Факторами його зростання, крім засобів виробництва, також є форми й методи організації виробництва, наука, інформація, НТП. Створений у суспільстві НД розподіляється між окремими верствами, соціальними групами та індивідами. Розрізняють виробничий та споживчий НД.

Виробничий НД - заново створена нацією вартість усіх товарів та послуг.

Споживчий НД - вироблений НД за вирахуванням величини втрат від стихійного лиха, технічних аварій, зовнішньоторговельного сальдо тощо.

Але у зв'язку з тим, що у економіці досить важко розраховувати окремі елементи первинних доходів (заробітну плату, прибуток та інші), формулу розрахунку ВВП за доходами також можна записати так:

$$\text{ВВП} = W + \boxed{\text{Валовий прибуток}} + \boxed{\text{Змішаний дохід}} + \boxed{\text{Чисті неприбутков і податки}} \quad (3.7)$$

де *W*- заробітна плата найманих працівників, включаючи відрахування до страхових фондів.

Валовий прибуток розподіляється на три частини: податок на корпоративний прибуток, дивіденди та нерозподілений прибуток, як власне джерело інвестування виробництва, включаючи й амортизацію.

Змішаний дохід - дохід некорпоративного (індивідуального) бізнесу, його отримують домогосподарства, індивідуальні підприємці від функціонування некорпоративних підприємств. До цих підприємств належать невеликі фермерські та особисті підсобні

господарства, майстерні, ресторани, магазини, перукарні, що є власністю окремих сімей або осіб, у яких вони самі й працюють, а також інші види вільної професійної діяльності. Змішаний дохід створюється факторами виробництва безпосередньо в процесі виробництва.

$$\boxed{\begin{array}{c} \text{Чисті} \\ \text{неприбуткові} \\ \text{податки} \end{array}} = \boxed{\begin{array}{c} \text{Неприбуткові} \\ \text{податки} \end{array}} - \boxed{\begin{array}{c} \text{Субсидії} \end{array}} \quad (3.8)$$

Неприбуткові податки - це обов'язкові платежі, що включають податки на продукти та інші податки на виробництво й імпорт.

Субсидії - субсидії на продукти та інші субсидії, пов'язані з виробництвом й імпортом, які держава надає підприємствам.

Третій метод. Розрахунок ВВП (ВНП) за доданою вартістю

Щоб уникнути подвійного рахунку при вимірюванні ВВП, необхідно підсумовувати додані вартості на кожній стадії виробництва.

ВВП за цим методом обчислюється як сума валової доданої вартості всіх галузей економіки плюс продуктові податки за мінусом субсидій.

$$ВВП = \sum (ВВ - МВ) + (П - С), \quad (3.9)$$

де V - валовий випуск окремих галузей;

MB - матеріальні витрати окремих галузей;

Π - податки на продукти, на споживання;

C - субсидії.

Додана вартість - це вартість, яка створена в процесі виробництва на даному підприємстві й визначає його реальний внесок у створення вартості конкретного продукту. Додана вартість включає заробітну плату, прибуток, амортизацію.

Річну додану вартість складає різниця між загальною сумою продажів і сумою виплат на постачання сировини, енергії, машин, устаткування, витрат на виробництво та реалізацію продукції тощо.

Загальна вартість складає в даному випадку 1080 у.г.о. Якщо б ми цю суму включили до розрахунку ВВП, то суттєво перевищили б його обсяг. Отже, при розрахунках ВВП виробничим методом (методом за доданою вартістю) включають тільки 600 у.г.о. - це є додана вартість, створювана на кожній стадії виробництва.

Загальноновизнано, що коли щорічний приріст реального ВВП складає понад 4%, то стан країни можна вважати позитивним.

3.2.Цінові індекси

Будь-яка національна економіка прагне до стабільних цін, тому що від рівня цін залежить економічна поведінка суб'єктів господарювання, швидке зростання цін призводить до економічного безладдя. Зростання загального рівня цін означає в країні інфляцію. Динаміку всіх цін або загального рівня цін визначають за допомогою індексів цін - індексів Леспейреса, Пааше та Фішера.

Індекс цін Леспейреса показує, як змінився рівень цін упродовж певного проміжку часу, якщо структура виробництва й споживання не змінилася. Отже, цей індекс не враховує змін у виробництві й споживанні, пов'язаних із науково-технічним прогресом. Він обчислюється так:

$$I_{л} = \frac{\sum p_1 q_0}{\sum p_0 q_0}, \quad (3.10)$$

де p_1, p_0 – ціни відповідно в поточному й базовому періодах;

q_0 – обсяг виробництва в базовому періоді.

Індекс споживчих цін (ІСЦ) – це індекс цін Леспейреса, який обчислюється для незмінного кошика споживчих товарів і послуг:

$$ICC = \frac{\sum p_1 q_k}{\sum p_0 q_k}, \quad (3.11)$$

де p_1, p_0 – ціни відповідно в поточному й базовому періодах;

q_k – споживчий кошик товарів і послуг.

В Україні при обчисленні ІСЦ враховують понад 60 найменувань товарів та послуг.

Для визначення динаміки загального рівня цін використовують також індекс Пааше.

Індекс Пааше - показник рівня цін, де змінними вагами є обсяг і структура виробництва розрахункового року, він частково усуває обмеження індексу Ласпейреса та обчислюється так:

$$I_n = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum p_0 q_1}, \quad (3.12)$$

Де p_1, p_0 – ціни відповідно в поточному й базовому періодах;

q_1 – обсяг виробництва в розрахунковому періоді.

Індекс Фішера - це середнє геометричне значення індексів

Леспейреса та Пааше, він зменшує неточності в оцінці зростання загального рівня цін, притаманні індексам зі змінними постійними вагами. Обчислюється він за формулою:

$$I_{\phi} = \sqrt{I_n I_p}, \quad (3.13)$$

3.3. Номінальний та реальний ВВП, дефлятор ВВП

На обсяг ВВП впливають зміни як обсягу виробництва, так і ціни. Тому розрізняють номінальний та реальний ВВП, при цьому використовують два види цін: поточні й постійні.

Номінальний ВВП (ВВП_н) - це показник загального обсягу виробництва, який обчислюється у поточних цінах, тобто у фактичних цінах даного року:

$$ВВП_n = \sum p_1 q_1, \quad (3.14)$$

де p_1 - ціни товару в поточному періоді;

q_1 - обсяг виробництва в поточному році.

Реальний ВВП (ВВП_н) - це показник загального обсягу виробництва, який обчислюється в постійних цінах, тобто в цінах року, який приймається як базовий (базові ціни):

$$ВВП_n = \sum p_0 q_1, \quad (3.15)$$

де p_0 - ціни товару и базовому періоді;

q_1 - обсяг виробництва в поточному році.

Індекс Пааше, розрахований для товарів і послуг, що входять до ВВП країни, називають дефлятором ВВП.

Дефлятор ВВП - ціновий індекс, який показує цінові зміни одного року щодо іншого, і таким чином допомагає порівняти реальний і номінальний ВВП.

Дефлятор також використовують для визначення рівня інфляції.

$$\frac{ВВП_n}{ВВП_p} \times 100\% \quad (3.16)$$

За допомогою дефлятора можна визначити реальну динаміку ВВП. ВВП може інфлювати або дефлювати. Інфлювання та дефлювання це коригування (зміна) реальної величини створеного

за певний час ВВП.

Інфлювання - це збільшення показників ВВП з урахуванням динаміки цін.

Дефлювання - це зменшення показників ВВП з урахуванням динаміки цін.

3.4. Показники макроекономічної безпеки держави

Макроекономіка будь-якої країни постійно потребує моніторингу: за станом потоків доходів і витрат, змін, що відбуваються у складі національного багатства країни, у виробничому апараті, рівні добробуту, основних секторах економіки. Для того, щоб здійснювати цей моніторинг, треба контролювати ряд показників, які визначають напрями того розвитку, що створював би прийнятні, допустимі умови для життя й розвитку людей (соціально-економічна та військово-політична стабільність, збереження цілісності держави, протистояння внутрішній та зовнішній загрози).

Економічна безпека - це здатність національної економіки забезпечити стабільний розвиток виробництва в державі з метою оздоровлення її головних потреб.

Виділяють вісім груп показників безпеки держави.

1. Показники, що характеризують загальноекономічний потенціал:

- ВВП в цілому;
- ВВП на душу населення;
- ВВП на одиницю території;
- ВВП по відношенню до розвинутих країн;
- ВВП в середньому по відношенню до усіх країн світу;
- структура ВВП;
- обсяг промислового виробництва;
- обсяг інвестицій, оцінка масштабів тіньової економіки.

2. Показники рівня життя населення:

- рівень споживання основних видів продуктів та послуг;
- частка населення, яке має доходи, нижчі від прожиткового мінімуму;
- середня тривалість життя;
- дитяча смертність;
- динаміка соціально обумовлених захворювань;
- соціальні гарантії;
- безробіття в країні в цілому та по окремих регіонах.

3. Показники, що характеризують забезпеченість обороноздатності країни:

- витрати на оборону у відсотках до ВВП;
- оснащеність збройних сил та ін.

4. Показники, що характеризують здатність економіки до самостійного розвитку:

- витрати на наукові дослідження;

- розвиток фундаментальної та прикладної науки;
- захищеність інтелектуального потенціалу.

5.Фінансова безпека:

- рівень інфляції;
- обсяг і вартість державного боргу;
- дефіцит державного бюджету у відсотках до ВВП;
- золотовалютні резерви (за їх допомогою НБ підтримує курс валюти);
- обсяг заборгованості;
- податковий тягар на одиницю заробітної плати.

6.Показники, що характеризують зовнішньоекономічну незалежність держави:

- частка імпорту у внутрішньому споживанні;
- частка експорту у вітчизняному виробництві.

7.Показники, що характеризують диференціацію рівнів економічного розвитку регіональних суб'єктів:

- ВВП на душу населення в областях та регіонах;
- рівень безробіття в областях та регіонах.

8.Показники, що характеризують управлінські аспекти економічної безпеки:

- якість роботи виконавчих органів державної влади;
- нагляд державного контролю за відповідними сферами економічної діяльності.

Забезпечення макроекономічної безпеки держави є

прерогативою різних гілок влади.

Питання для самоконтролю до теми № 3.

1. Поясніть зміст ключового поняття в структурі виробничих показників - доданої вартості.
2. Охарактеризуйте основні методи обчислення ВВП.
3. Запишіть і поясніть формулу розрахунку ВВП за витратами.
4. Що включають в себе витрати на споживання, витрати на інвестиції, державні витрати?
5. Запишіть формулу розрахунку ВВП за доходами.
6. Поясніть джерела кожного з видів доходу в економічній системі.
7. Як уникнути подвійного рахунку при вимірюванні ВВП?
8. В чому полягає різниця між номінальним і реальним ВВП?
9. Чому при складанні СНР зіставляється ринкова вартість обсягів виробництва у різні роки, а не фактичні фізичні обсяги виробництва?
10. Як розраховується індекс цін ВВП (дефлятор ВВП)?
11. З'ясуйте суть дефлятора ВВП та його використання.
12. У чому різниця між дефлятором та індексом цін?
13. У чому полягає суть процесу інфлювання й дефлювання ВВП?
14. Запишіть формули розрахунків індексів Леспейреса, Пааше та Фішера, з'ясуйте в чому полягає різниця між ними?
15. Чому макроекономіка будь-якої країни постійно потребує моніторингу?
16. Які виділяють групи показників безпеки держави?
17. Чисю прерогативою є забезпечення макроекономічної

безпеки держави?

Література

- 1.Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка: Навч. пос.- К: Атіка, 2002. - С 23-44.
- 2.Задоя А. А., Петруня Ю. Е. Макроекономіка: Учебник. - К.:О-во „Знання”, КОО, 2004. - С 52-68.
- 3.Круш П. В., Тульчинська С. О. Основи макроекономіки: Матеріали для вивчення курсу та підготовки до практичних занять. - К.: Політехніка, 2004. - С 14—19.
- 4.Макроекономічне моделювання та короткострокове прогнозування / За ред. к.е.н. І. В. Крюкової. - Харків: Форт, 2000.- С 76-140, 162-239.
- 5.Мікроекономіка і макроекономіка: Підручник у 2-х ч. /За заг.ред. С. Будаговської. - К.: Основи, 2001. - С. 230-243.
- 6.Небова М. І. Теорія макроекономіки: Навч. пос. - Вінниця: УНІВЕРСУМ - Вінниця, 2001. - С 40-62.
- 7.Павловський М. А. Макроекономіка перехідного періоду. Український контекст. - К.: 1999. - С 270-291.
- 8.Панчишин С. Макроекономіка: Навч. пос. - К: Либідь, 2001.- С 49-75.
- 9.Поповенко Н. С, Забарная Э. Н, Маковеев П. С.

Макроэкономика: Уч. пос. - Одесса: ОГПУ, 2001. - С.17-33.

- 10.Радіонова І. Ф. Макроекономіка: теорія та політика: Підручник. - К.: Таксон, 2004. - С. 60-89.
- 11.Савченко А. Г. та ін. Макроекономіка: Підручник. — К.:Либідь, 1999. - С. 29-56.
- 12.Сакс Дж. Д., Ларрен Ф. Б. Макроэкономика. Глобальный подход: Пер. с англ. - М.: Дело, 1996. - С. 39—59.
- 13.Солоненко К. С. Макроекономіка: Навч. пос. для студентів економічних спец, вищих навч. закладів. - К.: ЦУЛ, 2002. -С. 6-28.
- 14.Старченко В. Д. Макроекономіка: Опорний конспектлекцій. - К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2002. - С. 11—22.

ТЕМА 4.

ДЕРЖАВА ЯК СУБ'ЄКТ

МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Основні поняття та терміни.

Функції держави у ринковій економіці. Сутність державного регулювання економіки. Класична теорія. Класична модель загальної економічної рівноваги. Закон Л. Вальраса. Кейнсіанська теорія. Кейнсіанська модель загальної економічної рівноваги. Інституціоналізм. Монетаризм. Монетарне, або грошове правило. Теорія економіки пропозиції. Концепція раціональних очікувань. Неолібералізм.

Основні питання теми № 4.

- 4.5. Роль держави в ринковій економіці.*
- 4.6. Основні положення класичної теорії.*
- 4.7. Кейнсіанська теорія.*
- 4.8. Альтернативні концепції макроекономічного регулювання.*

4.1. Роль держави в ринковій економіці

Загально визнано, що ринок є основним регулятором змішаної економіки. Ринковий механізм об'єднує виробників і споживачів у єдину економічну систему, підпорядковує виробництво суспільним потребам у формі платоспроможного попиту.

Особлива роль належить ринку в здійсненні ефективного розподілу ресурсів: вони спрямовуються на виробництво найпотрібніших суспільству товарів та послуг.

Ринок спонукає підприємців розробляти та застосовувати новітні ефективні технології. В умовах ринкової економіки відбувається відбір найбільш дієздатних товаровиробників, оскільки конкурентне середовище вилучає із виробничого процесу ті господарські суб'єкти, результати діяльності яких не відповідають умовам ринкового господарства.

Як суб'єкт макроекономічного регулювання, ринок має певні обмеження, які можна згрупувати за кількома напрямками.

По-перше, ринок не володіє досконалим механізмом протистояння економічній нестабільності, що проявляється в затяжних спадах виробництва, надмірному безробітті, високих рівнях інфляції тощо.

По-друге, ринок має здатність реагувати лише на індивідуальні запити людей і не має важелів, здатних забезпечити людей суспільними благами, тобто товарами й послугами колективного

споживання, як то: послуги державного управління, утримання національної армії, міліції, системи охорони здоров'я, освіти, науки, культури тощо.

По-третє, ринок, навіть сучасний, не є досконало конкурентним, оскільки на ринкові умови істотний вплив можуть справляти монополії. Впливаючи на обсяг виробництва й ціни, вони обмежують ефективність ринкової конкуренції й створюють умови для такого розподілу ресурсів, який враховує не суспільні, а корпоративні інтереси. Ринкова економіка до цього часу не виробила надійного імунітету протистояння монополізму.

По-четверте, взаємодія людей у ринкових умовах породжує побічні негативні наслідки, які називаються зовнішніми ефектами:

- нерівність у доходах;
- нерівномірність розвитку регіонів;
- порушення екологічних умов;
- відхилення від стандартів якості споживчих товарів тощо.

Названі та деякі інші недоліки ринкової системи можуть бути компенсовані лише з допомогою державного втручання в економіку. Отже, держава на сучасному етапі об'єктивно змушена виконувати певні функції, спрямовані на регулювання економіки. Головними серед них є такі:

1.Розробка напрямків соціально-економічного розвитку країни для визначення головних цілей, пріоритетів та засобів розвитку економіки. Державна економічна політика реалізується через економічні прогнози, плани та програми, які в умовах ринкових відносин, на відміну від планової економіки, мають орієнтувальний та рекомендаційний характер.

2.Формування правових засад функціонування економіки. Для цього держава визначає правовий статус кожної з форм власності, узаконює існування різних видів господарської діяльності, регулює відносини між окремими ринковими суб'єктами. Опираючись на економічне законодавство, держава тим самим виконує роль своєрідного арбітра у сфері господарських відносин, виявляє випадки протиправної діяльності та застосовує відповідні заходи до порушників.

3.Захист конкурентних відносин як головного рушія ринкового механізму, для чого державою здійснюється антимонопольна політика.

4.Перерозподіл доходів та ресурсів, що обумовлюється природою ринку, оскільки первинні доходи окремих домогосподарств жорстко пов'язані з результатами їхньої індивідуальної трудової діяльності. Це призводить до надмірних відхилень в одержанні особистих доходів, а також до відсутності доходів у непрацездатних членів суспільства.

Для нівелювання цієї диференціації державою здійснюється перерозподіл доходів у формі трансфертних платежів, отримання яких не вимагає компенсації товарами та послугами. Є й інші форми державного регулювання індивідуальних доходів:

- встановлення мінімальної заробітної плати;
- застосування прогресивної форми оподаткування первинних доходів;
- регулювання цін на товари та послуги першої необхідності тощо.

Необхідність перерозподілу доходів обумовлюється двома факторами.

Перший стосується необхідності виділення ресурсів на виробництво суспільних благ.

Другий впливає з необхідності врахування зовнішніх ефектів ринку. Зокрема, ціна як регулятор розподілу ресурсів не враховує суспільні витрати, пов'язані із збереженням екологічної чистоти довкілля, тому вона є фактично заниженою. Введенням соціальних податків та санкцій держава домагається компенсації суспільних витрат, пов'язаних з екологічним забрудненням.

5. Стабілізація економіки здійснюється методом впливу на економічний цикл. В основі стабілізаційної функції лежить та обставина, що витрати приватного сектора економіки можуть бути або недостатніми, або надмірними для досягнення повної зайнятості. В таких випадках застосовується або стимулююча, або стримуюча політика.

Є ще одна істотна обставина державного втручання в економіку. Воно може бути як ефективним за умов зваженості, так і деструктивним у протилежному випадку. Тому проблема співвідношення між державним регулюванням економіки та ринковим саморегулюванням залишається актуальною в теоретичному й практичному аспектах.

Вирішення даної проблеми значною мірою залежить від правильного розуміння *сутності державного регулювання економіки*, тобто цілеспрямованої діяльності держави щодо створення правових, економічних і соціальних передумов, необхідних для найефективнішого функціонування ринкового механізму та його мінімізації.

Спираючись на ринковий механізм, держава разом з тим

використовує й неринкові інструменти, зокрема: державні закупки, податки, трансферти, грошову емісію, без яких не можуть вирішуватися важливі питання соціально-економічного розвитку країни.

В умовах розвинутих ринкових відносин ринковий механізм виступає бар'єром для втручання держави в економіку, а держава має усувати перешкоди на шляху функціонування ринку, створювані монополіями та владними структурами.

Виключенням з правила невтручання держави в ринковий механізм є перехідна економіка в період зміни економічних відносин, коли адміністративно-командні відносини вже не діють, а ринкові знаходяться в процесі формування.

Важливою передумовою, яка визначає ефективність державного регулювання економіки, є врахування державою специфічних умов конкретної країни, зокрема структури економіки, частки державного сектора в змішаній економіці, технічного рівня виробництва, місця національної економіки у світовому розподілі прав, природні, демографічні, національні й політичні умови та ін.

Слід також акцентувати увагу на трансформації функцій самої держави: з командно-розподільних в умовах планової економіки вони повинні перетворитися у партнерські зв'язки.

4.2. Основні положення класичної теорії

Макроекономічна наука є теоретичною базою економічної політики держави. Але її практичне застосування ускладнюється тим, що вона представлена великою кількістю доктрин. Кожна з них по-різному трактує механізм функціонування економіки з ринковими відносинами і в першу чергу, по-різному вбачає співвідношення між ринком і державою, дає протилежні рекомендації стосовно ролі держави в стабілізації економіки тощо.

У системі макроекономічних теорій можна виділити декілька основних: класична, кейнсіанська, монетаристська, теорія економіки пропозиції, теорія раціональних очікувань тощо. Істотно першою є класична теорія, з якої власне й починалася макроекономіка як наука.

Цей напрямок виник у другій половині XVII ст. Його основоположниками є В. Петті (англ.) і Буагільбер (фр.), які заснували теорію трудової вартості. Подальший розвиток класична теорія одержала в працях Франсуа Кене й Анн Тюрго (фр.). Найвидатнішими представниками є Адам Сміт(1723-1790), Давид Рікардо (1772-1820), Джеймс Мілль, Жан Батист Сей, Альфред Маршалл, Артур Пігу, Леон Вальрас, Вільфредо Парето та інші.

Представники класичної теорії вважають, що ринковий механізм може забезпечувати повну зайнятість без державного втручання в економіку.

Класична модель загальної економічної рівноваги

Відповідно до принципу класичної дихотомії економіка поділена на два незалежних один від одного сектори: реальний і грошовий.

У реальній економіці відбувається рух реальних потоків товарів і послуг.

У грошовій економіці відбувається обіг грошей, що тільки обслуговує рух цих потоків, не впливаючи на них безпосередньо.

У класичній моделі розглядаються три ринки: праці, капіталу (цінних паперів) і благ. На цих ринках взаємодіють два макроекономічних суб'єкти: домашні господарства і підприємці.

4.3. Кейнсіанська теорія

Теорія одержала свою назву від всесвітньо відомого англійського економіста Джона Кейнса (1883 - 1946). У 1936 р. він написав книгу „Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей“, яка змінила економічне мислення ХХ ст. Значну роль у формуванні поглядів Кейнса відіграла світова економічна криза 1929 - 1933 рр., що довела необхідність державного втручання в регулювання економіки. Вихідним пунктом аналізу Кейнс обрав проблему зайнятості.

В основі теорії лежить державне регулювання економіки, тому що ринковий механізм не може гарантувати повної зайнятості. Кейнс спростовує закон Ж. Б. Сея про те, що пропозиція породжує свій попит. Він доводить, що попит породжує пропозицію.

Процентна ставка не гарантує того, що заощадження обов'язково йдуть на інвестиції. Заощадження йдуть і на інші цілі, такі як:

- накопичення грошей (для великих покупок);
- резерв грошей (для лікування, на випадок втрати роботи);
- на майбутнє (навчання, подорожі).

Важливим чинником, що визначає розмір інвестицій, є норма чистого прибутку, тобто очікування від інвестицій. Якщо норма чистого прибутку мала, то інвестиції будуть дуже незначними. Крім заощаджень, на інвестиції впливають також готівка й мультиплікатор інвестицій (коефіцієнт, що показує зв'язок між інвестиціями й змінами розміру прибутку). Наявність монополій не допускає зниження ціни, а профспілки не дають знизитися зарплаті.

Кейнс також робить й інші висновки. Головною причиною падіння обсягів виробництва є недостатній сукупний попит. Відставання сукупного попиту від сукупної пропозиції є наслідком таких причин:

- чим більший прибуток, тим менше йде на споживання й більше — на заощадження - основний психологічний закон Кейнса;
- зменшення ефективності капіталу.

Кейнсіанці пропонують такі методи стимулювання сукупного попиту:

- за рахунок збільшення державних закупівель або зменшення податків;
- за рахунок зменшення відсотка за користування кредитом, що збільшує ефективність капіталу й кількість інвестицій.

Головним висновком теорії є те, що саморегуляція ринку неможлива й необхідне втручання держави.

Порівняльна таблиця основних концепцій представників класичної школи та кейнсіанців має такий вигляд.

Таким чином, кейнсіанська концепція у ХХ ст. тривалий час була домінуючою в теорії та практиці макроекономічного регулювання, оскільки відповідала умовам, коли нагальними соціально-економічними проблемами було подолання спаду виробництва та зменшення безробіття.

Кейнсіанська модель загальної економічної рівноваги

У кейнсіанській моделі головна роль належить ефективному попиту, що формується в рамках моделі IS - LM.

У кейнсіанській моделі всі ринки взаємозалежні, класична дихотомія долається. Рівноважні значення національного доходу (Y^*), ставки відсотка (i^*), рівня цін (P^*), зайнятості (N^*), ставки номінальної заробітної плати (W^*) визначаються в результаті рішення системи рівнянь:

$$S_{(Y)} + T_{(Y)} + Z_{(Y)} = I_{(i)} + G + E,$$

$$M/P = kY + Li(i_{max}-i) = y^*, i^*$$

$$AD(P) = AS(P) = P^*,$$

$$Y = Y(N) \Rightarrow N^*,$$

$$P \left(\frac{\partial Y}{\partial N^*} \right) = W \Rightarrow W$$

Кейнс і його послідовники розглядали різні випадки формування загальної економічної рівноваги. Існують кейнсіанські моделі загальної економічної рівноваги при завищеній ставці заробітної плати, при «природній» і заниженій ставках заробітної плати, при інвестиційних і ліквідних пасіках.

Розглянемо графічне ілюстрування усунення „класичної дихотомії” в кейнсіанській концепції (рис. 4.2).

Нехай в економіці досягнута загальна рівновага при значенні ендогенних параметрів Y_0 , P_0 , N_0 , w_0 , i_0 .

Розглянемо модель IS - LM у верхній частині рис. 4.2. Точка перетинання кривих IS - LM показує величину ефективного попиту (Y_0) і рівноважну ставку відсотка (i_0).

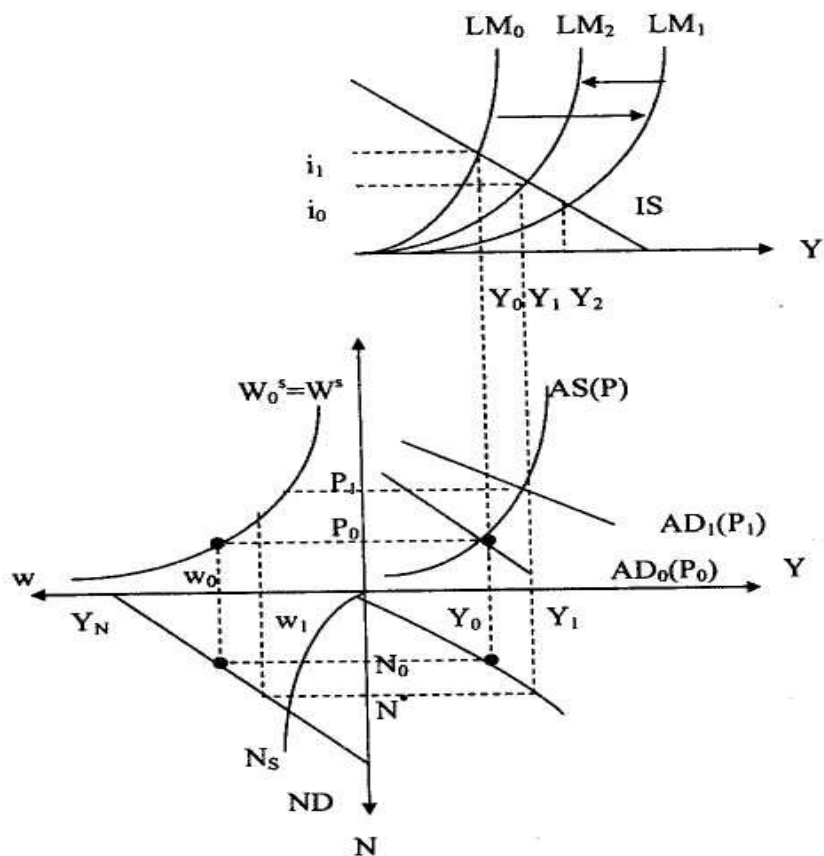

Рис. 4.2. Графічне ілюстрування усунення „класичної дихотомії” в кейнсіанській концепції

4.4. Альтернативні концепції макроекономічного регулювання

Наприкінці 70-х р. ХХ ст. в економіці багатьох країн з'явилися інші негативні явища. Особливої гостроти набули проблеми

подолання інфляції при одночасному падінні виробництва, тобто стагфляція. Виявилось, що кейнсіанські рекомендації, в основі яких лежало збільшення бюджетних витрат і застосування при цьому дефіцитного фінансування, в нових умовах виявилися неефективними. Суттєва зміна економічної кон'юнктури й неефективність економічних концепцій знову, як це було у 30-х р., викликали появу нових економічних теорій. Серед них найвідомішими є погляди інституціоналістів, монетаристів, прибічників теорії економіки пропозиції, концепції раціональних очікувань та неолібералізму.

Інституціоналізм

Засновниками інституціоналізму наприкінці ХХ ст. були американські вчені Т. Веблін, Дж. Коммонс, В. Мітчелл, англійський економіст Дж. Гобсан та інші;

Інституціоналізм - один із напрямів сучасної економічної думки, об'єктами дослідження якого є певні інститути (корпорація, держава, профспілки), а також правові, психологічні та морально-етичні аспекти (звичаї, навички, інстинкти та ін.). Ці інститути, на думку представників інституціоналізму, - рушійні сили розвитку людського суспільства.

Теоретики інституціонально-соціального напрямку критикували вади традиційної школи за відрив від соціальних проблем, виступали за соціологізацію економічної науки.

Опису трансформації капіталізму в умовах НТР присвячені такі теорії, як „Суспільство послуг” К. Кларка і Ж. Фурастье, „Суспільство масового споживання” У. Ростоу, „Планова система” Дж. Гелбрейта, "Постіндустріальне суспільство" Д. Белла,

"Суспільство третьої хвилі" Е. Тоффлера й багато інших.

Теоретики-інституціоналісти враховують такі нові явища сучасного індустріального суспільства, як планування й прогнозування, розширення внутрішнього ринку за допомогою орієнтації на масове споживання. У цьому виявляється практична функція даного економічного напрямку. Їх вивчення має науковий інтерес.

Монетаризм

Теоретичну концепцію монетаризму розглядають як заперечення кейнсіанських поглядів - так звану „контрреволюцію”, здійснену засновником цього напрямку Мільтоном Фрідменом. Найбільш відомими представниками монетаризму є К. Бруннер, Ф. Коган, Д. Ландер, А. Мальтцер, Дж. Стайн. Основи монетаристських поглядів викладено у праці М. Фрідмена „Кількісна теорія грошей: нове формування” (1956) та у книзі „Історія грошей у Сполучених Штатах. 1867 – 1960”, написаній у співавторстві з А. Шварц (1963).

Відзначимо основні концепції М. Фрідмена і його прихильників.

1. Монетаристи вважають, що ринкове господарство в силу внутрішніх тенденцій прагне до стабільності, саморегуляції. Якщо мають місце диспропорції, порушення рівноваги, то це відбувається в результаті зовнішнього втручання. Дане положення спрямоване проти ідей Д. Кейнса. Було висунуте гасло: „Назад, до Сміта”, що означало відмову від втручання держави в економіку. Відповідно до поглядів монетаристів гроші є головною сферою, що визначає рух і розвиток виробництва. Попит на гроші має постійну тенденцію до

росту і, щоб забезпечити відповідність між грошовим попитом і пропозицією, необхідно жорстко контролювати кількість грошей в обігу.

2. В якості головного регулятора, що впливає на господарське життя, служить грошова емісія (грошові імпульси). М. Фрідмен стверджував, посилаючись на „монетарну” історію США, що між динамікою грошової маси й динамікою національного доходу існує тісний кореляційний зв'язок й що грошові імпульси - найбільш надійне настроювання економіки. Грошова маса впливає на розмір витрат споживачів, фірм; збільшення маси грошей призводить до зростання виробництва, а після повного завантаження потужностей - до росту цін.

3. Оскільки зміни грошової маси позначаються на економіці не відразу, а з деяким запізненням (лагом), що може призвести до невиправданих порушень рівноваги, варто відмовитися від короткострокової грошової політики. Її варто замінити довгостроковою політикою, розрахованою на тривалий, постійний вплив на економіку. Дане положення також спрямоване проти кейнсіанського курсу на поточне регулювання кон'юнктури, тому що кейнсіанський корективи запізнюються й можуть призводити до протилежних результатів. Тривалість лагів М. Фрідмен визначає від 6 місяців до 2 років.

4. Приріст грошової маси (монетарного базису) повинен відповідати росту ВВП з урахуванням змін у швидкості обертання грошей. Фрідмен виходив з того, що грошова політика повинна бути спрямована на досягнення відповідності між попитом на гроші та їх пропозицією. Для цього необхідно, щоб відсоток приросту грошей в обігу

відповідав приросту цін національного доходу або ВВП. У цьому полягає грошове правило Фрідмена. Практично стосовно США приріст грошової маси повинен здійснюватися на рівні 4-5% щорічного приросту.

5. Монетаристи також вважають, що число державних регуляторів має бути скорочене до мінімуму: виключається податкове, бюджетне регулювання (так звані адміністративні методи).

Теорія економіки пропозиції

Суть концепції прихильників економіки пропозиції - у перенесенні зусиль із керування попитом на стимулювання сукупної пропозиції, активізацію виробництва й зайнятості. Представниками теорії є такі американські вчені, як М. Фельдштейн, Г. Гільдер, А. Лаффер та ін. Назва „економіка пропозиції” походить від основної ідеї авторів концепції - стимулювати пропозицію капіталів і робочої сили. Вона містить обґрунтування системи практичних рекомендацій у галузі економічної політики, насамперед податкової.

На думку представників зазначеної концепції, ринок є не тільки найефективнішим способом організації господарства, а й єдино нормальною, природною системою обміну. Як і монетаристи, прихильники теорії економіки пропозиції виступають за ліберальні методи керування економікою, критикують методи прямого державного регулювання. Погляди цієї школи на роль держави схожі з позицією економіста Фрідріха фон Хайека (1899—1992), який наполегливо проповідував вільне ринкове ціноутворення.

Зупинимося коротко на рекомендаціях школи економіки пропозиції у сфері податкової політики. На їх думку, збільшення податків призводить до росту витрат і цін, що у кінцевому рахунку

перекладається на споживачів. Високі податки стримують інвестування, вкладення коштів у нові технології та в удосконалення виробництва. На відміну від Кейнса, прихильники економіки пропозиції стверджують, що податкова політика країн Заходу не стримує, а підсилює інфляцію, не стандартизує економіку, а підриває стимули до зростання виробництва. Прихильники цієї теорії виступають за скорочення податків з метою стимулювання інвестицій. Пропонується відмовитися від системи прогресивного оподаткування (одержувачі високих прибутків є лідерами у відновленні виробництва й підвищенні продуктивності), знизити податкові ставки на підприємство, на зарплату й дивіденди. Зниження податків збільшить прибутки і заощадження підприємців, зменшить рівень процентної ставки, внаслідок чого будуть зростати накопичення й інвестиції. Для одержувачів зарплати зниження податків збільшить принадність додаткової роботи й одержання додаткових заробітків. Зростуть стимули до праці, збільшиться пропозиція робочої сили.

Рекомендації цієї школи щодо збільшення пропозиції капіталів і робочої сили використовуються в економічних програмах США та інших західних країн. Варто згадати й інші рекомендації прихильників школи економіки пропозиції.

Оскільки зниження податків веде до скорочення доходної частини бюджету, пропонуються різні способи подолання дефіциту держбюджету. Так, рекомендується урізувати соціальні програми, скоротити управлінський держапарат, позбутися малоефективних федеральних витрат (наприклад, субсидій промисловим підприємствам, витрат на розвиток інфраструктури тощо).

Політика заморожування соціальних програм, здійснювана у

США, Англії, Франції й інших країнах, спирається на обґрунтування прихильників економіки пропозиції й монетаристів.

Концепція раціональних очікувань

Концепція раціональних очікувань є одним із наймолодших напрямків сучасної економічної думки. Широке застосування для побудови економічних моделей вона одержала лише у 70-х роках внаслідок використання методологічних принципів класичної економіки.

Автор концепції раціональних очікувань Роберт Лукас - професор Чиказького університету - одержав Нобелівську премію з економіки у 1995р. Основоположниками теорії є також Т. Дж. Саргент та Н. Уолес.

Одна з центральних ідей неокласиків полягає в тому, що економічні агенти, використовуючи економічну інформацію, спроможні самостійно прогнозувати економічні процеси та приймати оптимальні рішення. При цьому споживачі прагнуть до максимізації корисності.

Іншим основним положенням теорії раціональних очікувань є ідея про те, що ринки товарів і чинників виробництва є висококонкурентними, і тому ставка на зарплати й ціни на товари і чинники виробництва гнучко реагують на зміни у сфері виробництва й обміну. Масштаби пропозиції і рівноважних цін швидко пристосовуються до змін у технологіях виробництва, ринкових потрясінь і перерв у економічній політиці держави. Під впливом нової ринкової ситуації споживачі й підприємці приймають адекватні економічні рішення, внаслідок чого ціни на товари й ресурси змінюються.

Подібна реакція споживачів, підприємців і власників чинників виробництва зводить нанівець результати дискретної стабілізаційної політики. Наприклад, центральний банк проводить політику „дешевих” грошей, здатну викликати інфляцію. У відповідь робітники вимагають підвищення зарплати, підприємці підвищують ціни на товари й послуги, кредитори збільшують процентну ставку. В результаті стимулююча політика „дешевих” грошей поглинається ростом цін і зарплати, а реальний обсяг виробництва й зайнятості не розширюється. Таким чином, раціональне поведіння споживачів, підприємців і власників чинників виробництва зводить до нуля дієвість стабілізаційної політики.

Однак економічні агенти можуть приймати й помилкові неправильні рішення через неадекватну оцінку наявної інформації. Наприклад, виробники можуть сприйняти загальний ріст цін як ріст попиту на конкретний товар і збільшать пропозицію товару. Оскільки ця помилка набуває повсякденного характеру, то через визначений час сукупна пропозиція починає перевищувати сукупний попит. В міру того, як це стає очевидним, виробництво скорочується.

Помилкова оцінка ситуації, на думку неокласиків, має місце у тому випадку, коли уряди приймають несподівані рішення, що впливають на перемінні, та беруть участь у визначенні обсягу сукупної пропозиції. Тому уряди повинні відмовитися від кон'юнктурної антициклічної політики. Така політика не в змозі забезпечити тривалу рівновагу в економіці. Це досягається шляхом прийняття оптимальних рішень господарюючими суб'єктами, якщо є стабільність умов, що регламентують економічне життя.

Не заперечуючи необхідності участі держави в економічних

процесах, прихильники концепції раціональних очікувань вважають неефективною як кейнсіанську, так і монетаристську концепції. Неефективність кейнсіанської та, меншою мірою, монетаристської політики полягає в нестабільності, непередбачуваності чинників, що визначають прийняття рішень економічними агентами. Вони виступають за створення стабільних правил, відповідно до яких могли б приймати рішення й уряд, і економічні агенти. Серед цих правил, наприклад, пропонується прийняти закон, згідно з яким прийняті урядом рішення у сфері грошової і фінансової політики могли б вступати у дію тільки через два роки після їх прийняття. Це дозволило б запобігти прийняттю кон'юнктурних, несподіваних для економічних агентів рішень, що диктуються, крім іншого, й політичними мотивами, наприклад тактикою передвиборної боротьби тощо.

Неолібералізм

Це напрямок в економічній науці й практиці керування господарською діяльністю, прихильники якого відстоюють принцип саморегулювання економіки, вільної від зайвої регламентації. Вони, по-перше, виходять із того, що ринок, як найефективніша форма господарювання, створює найкращі умови для економічного росту і, по-друге, відстоюють пріоритетне значення свободи економічних агентів. Держава повинна забезпечувати умови для конкуренції і здійснювати контроль там, де відсутні ці умови. До неолібералізму зазвичай відносять три школи:

—чікагську (М. Фрідман);

—лондонську (Фрідріх фон Хайек);

—фрайбургську (Вальтер Ойкен, Людвіг Ерхард). Серед західних прихильників концепція неоліберального

керування варто виділити Людвіга Ерхарда, за особистою участю якого Західна Німеччина наприкінці 40-х років була виведена з кризового стану. Ретельно підготовлена економічна реформа проводилася одночасно з реформою цін та перебудовою централізованого управління. Попередня система господарювання була зруйнована не відразу, а поступово. Успіх реформи забезпечувався і своєчасним коригуванням обмінного курсу національної валюти, наявністю сильної й авторитетної влади.

Концепція соціально-ринкового господарства, розроблена В. Ойкеном, своєю популярністю зобов'язана ефективній економічній політиці Л. Ерхарда. Це була політика так званого середнього шляху. Вона спрямована на згладжування соціальних протиріч, всебічну підтримку підприємництва, створення умов для покращання життя середніх верств населення.

Одним з основоположників і теоретиків неолібералізму є Фрідріх фон Хайек. Він відстоює принцип максимальної свободи людини. З боку держави не повинно бути ніякого примусу і зовнішнього втручання. Основна вимога прихильників подібних поглядів полягає в організації діяльності уряду в усіх галузях.

Перелічені альтернативні концепції макроекономічного регулювання не знижують значення кейнсіанської теорії, а швидше доповнюють її, поглиблюючи наші уявлення про складний механізм функціонування економіки. Практичний досвід переконує, що у нинішніх умовах буде помилкою надавати перевагу лише кейнсіанським чи монетаристським концепціям. У процесі державного регулювання економіки найкращий ефект досягається за умов поєднання фіскальної та грошово-кредитної політики.

Питання для самоконтролю до теми № 4.

1. З'ясуйте регулюючу роль ринку в умовах змішаної економіки.
2. Які ви знаєте обмеження ринку, що зумовлюють необхідність державного втручання в економіку, та у чому вони проявляються?
3. Ринок є ідеальною формою організації суспільного виробництва, чи він має певні обмеження?
4. Які недоліки ринкової системи можуть бути компенсовані лише за допомогою державного втручання в економіку?
5. Які функції, спрямовані на регулювання економіки, виконує держава?
6. Наведіть основні аргументи класичної теорії щодо саморегулюючої здатності ринку та недоцільності державного втручання у ринкову економіку.
7. Розкрийте зміст кейнсіанського механізму державного регулювання економіки.
8. Яку роль у кейнсіанській теорії відіграє мультиплікатор інвестицій?
9. Чим була зумовлена поява альтернативних концепцій макроекономічного регулювання економіки?
10. Назвіть засновників інституціоналістського напрямку та охарактеризуйте його суть.
11. У чому полягає суть основних положень монетаристської теорії?
12. З'ясуйте основний зміст концепції прихильників економіки пропозиції та її використання в економічних програмах США

та країн Заходу.

13.Що ви знаєте про концепцію раціональних очікувань?

14.Охарактеризуйте неолібералістський напрямок в економічній науці.

15.Які макроекономічні концепції використовують в економіці сучасної України?

Література

1. Гальчинський А. С, Єщенко П. С, Палкін Ю. І. Основи економічної теорії. - К.: Вища школа, 1995. – С. 199—211.

2. Задоя А. А., Петруня Ю. Е., Рыбари М. Основы экономической теории: Уч. пос. - К.: Знання, 2000. - С. 228-248, 327-344.

4. Задоя А.А., Петруня Ю.Е. Макроекономіка: Учебник. К.: Ово „Знання”, КОО, 2004. - С. 31-45.

4. Ковальчук В. М. Загальна теорія економіки (теоретична економіка). - Тернопіль, 1999. - С. 170—174.

5. Круш П. В., Тульчинська С. О. Основи макроекономіки:

Матеріали для вивчення курсу та підготовки до практичних занять. - К.: Політехніка, 2004. - С. 19—24.

6. Круш П. В., Тульчинська С. О., Шевчук Н. А. Основи економічної теорії: Навч.-мет. посібн. - К.: НТУУ „КШ”, 2004. - 70 с.

7. Малиш Н. А. Макроекономіка: Навч. посібн. - К.: МАУП, 2003. - С. 4-12.

8. Небова М. І. Теорія макроекономіки: Навч. посібн. - Вінниця: УНІВЕРСУМ - Вінниця, 2001. - С. 228-247.

9. Новіков Б. В., Сіньок Г. Ф., Круги П. В. Основи адміністративного менеджменту: Навч. посібн. - К: Центр навчальної літератури, 2004. - 560 с.

10. Основы экономической теории. Микроэкономика. Макроекономика. \ Под ред. А. И. Покрытана - Одесса: АОЗТИРЭНТТ, 1999. - С. 245-279.

11. Павловський М. А. Макроекономіка перехідного періоду. Український контекст. - К.: 1999. - С. 80-94, 121-168.

12. Панчишин С. Макроекономіка: Навч. посібн. - К: Либідь, 2001. – С. 49-75.

13. Поповенко Н. С, Забарная Э. Н, Маковеев П. С. Макроекономика: Уч. посібн. - Одесса: ОГПУ, 2001. - С. 9-18.

14. Радіонова І. Ф. Макроекономіка: теорія та політика: Підручник. - К: Таксон, 2004. - С 20-60.

15. Савченко А. Г. та ін. Макроекономіка: Підручник. - К.: Либідь, 1999. - С 148-170.

16. Солоненко К. С Макроекономіка: Навч. пос. для студентів економічних спец, вищих навч. закладів. - К.: ЦУЛ, 2002. С 127-144.

ТЕМА 5.

МАКРОЕКОНОМІЧНА РІВНОВАГА.

СУКУПНИЙ ПОПИТ І СУКУПНА ПРОПОЗИЦІЯ

Основні поняття та терміни.

Макроекономічна рівновага. Сукупний попит. Крива сукупного попиту. Структура сукупного попиту. Цінові фактори сукупного попиту. Ефект відсоткової ставки. Ефект касових залишків. Ефект імпорتنих закупівель. Нецінові фактори сукупного попиту. Сукупна пропозиція. Крива сукупної пропозиції. Горизонтальний (кейнсіанський) відрізок сукупної пропозиції. Проміжний (висхідний) відрізок сукупної пропозиції. Вертикальний (класичний) відрізок сукупної пропозиції. Нецінові фактори сукупної пропозиції. Рівновага сукупного попиту та сукупної пропозиції. Короткострокова рівновага. Довгострокова рівновага.

Основні питання теми № 5.

- 5.1. Макроекономічна рівновага, поняття та моделі.*
- 5.2. Сукупний попит, фактори впливу, крива сукупного попиту.*
- 5.3. Сукупна пропозиція, фактори впливу, крива сукупної пропозиції.*

5.4. Рівновага сукупного попиту (AD) та сукупної пропозиції (AS).

5.1. Макроекономічна рівновага, поняття та моделі

Макроекономічна рівновага - це економічна рівновага, в цілому її можна розуміти як збалансованість та пропорційність економічних процесів. Макроекономіка знаходиться у пошуку збалансованого засобу використання обмежених економічних ресурсів і розподілу товарів та послуг між членами суспільства. Ця збалансованість проявляється у пропорційності таких економічних процесів, як:

- виробництво і споживання;
- попит та пропозиція;
- матеріально-речові та фінансові потоки;
- фактори виробництва і його результати.

Подібна ситуація може розглядатися лише як ідеальна. Фактично ж вона не існує, але будь-яка економіка постійно прагне до рівноваги.

Перерахуємо найпростіші моделі економічної рівноваги та їх авторів:

1. Франсуа Кене (XVIII ст.) - „Економічна таблиця” - опис простого відтворення на прикладі економіки Франції, перша досить вдала спроба модельної реалізації ідеї загальної економічної рівноваги;

2. К. Маркс - „Схема простого і розширеного відтворення капіталу виробництва і обігу”;

3. Леон Вальрас (швейцарець) - „Модель загальної рівноваги в умовах дії закону вільної конкуренції”;
4. Василь Леонт'єв - „Модель витрати - випуск” - міжнародний баланс виробництва і розподілу;
5. Джон Нейман - „Моделі рівноважної економіки, що розширюється”;
6. Джон Кейнс - „Модель короткострокової рівноваги”.

На їх базі будуються модифіковані та синтетичні моделі макроекономічної рівноваги.

5.2. Сукупний попит, фактори впливу, крива сукупного попиту

Сукупний попит - це реальний обсяг національного виробництва, який споживачі, фірми та уряд готові купити у певний період за будь-які можливі ціни.

Або можна сказати, що це сума всіх індивідуальних попитів на кінцеві товари та послуги, які пропонуються на товарних ринках.

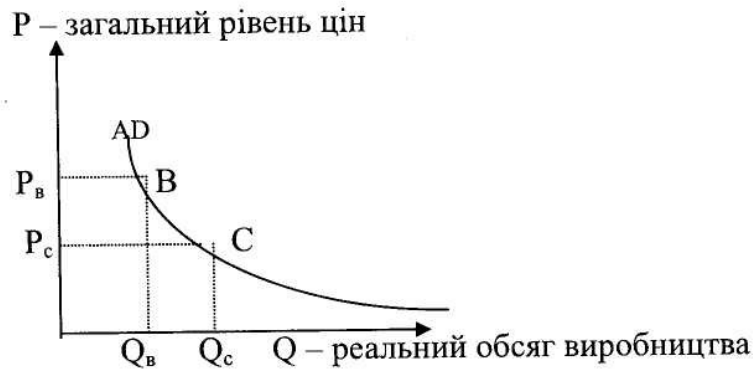

Рис. 5.1. Крива сукупного попиту (AD)

Крива сукупного попиту (AD) показує залежність між величиною реальних витрат за номінального рівня цін, коли інші умови незмінні.

Крива сукупного попиту (AD) має вигляд негативної похилої лінії (рис. 5.1).

Основною причиною спаду кривої AD є ефект пропозиції грошей: зростання ціни за сталої номінальної пропозиції грошей робить гроші „цінними” і, відповідно, сукупні витрати низькими.

Чим нижчий рівень цін, тим більший реальний обсяг національного виробництва буде куплений (сукупний попит). Розглядаючи криву AD, бачимо зміни в обсязі сукупного попиту, викликаного змінами цін. Крива AD показує величину реальних витрат для кожного рівня цін, якщо інші умови не змінюються.

Структура попиту

Основними покупцями товарів та послуг, вироблених національною економікою, є домогосподарства, фірми, уряд та зарубіжні покупці. Тому сукупний попит складається з чотирьох основних складових: споживчого попиту, інвестиційного попиту, державного попиту та чистого експорту.

Споживчий попит (С) - сума видатків домогосподарств на різні товари та послуги, він залежить від:

- доходу населення;
- податків, трансфертних платежів;
- величини майна та доходів від нього;
- чисельності населення.

Інвестиційний попит (І) — попит підприємств на засоби виробництва: відновлення зношеного капіталу (амортизацію), збільшення реального капіталу. Залежить від:

- обсягу виробництва;
- витрат на капітал;
- циклічних коливань економіки;
- сподівань на майбутнє.

Попит держави (G) на товари та послуги (купівля зброї, фінансування шкіл, лікарень):

- для виробництва суспільних благ;
- на приріст державних інвестицій.

Попит із закордону або чистий експорт (E_x) - різниця між експортом та імпортом. Залежить від:

- співвідношення цін на вітчизняні та імпортні товари;
- валютного курсу.

Отже, сукупний попит може бути виражений таким рівнянням:

$$AD = C + I + G + E_x \quad (5.1)$$

Сукупний попит є сумою внутрішнього попиту ($C + I + G$) і зовнішнього попиту на вітчизняні товари та послуги (E_x). Сукупний попит має грошову форму. Тому зв'язок між рівнем цін та величиною сукупного попиту обумовлюється насамперед загальними умовами грошового обігу.

Цінові фактори сукупного попиту

Спадний нахил кривої AD у макроекономічній теорії пояснюється впливом так званих цінових факторів, що впливають на обсяг виробництва.

Ефект відсоткової ставки, тобто її змін (ефект Кейнса). Полягає у тому, що при зростанні цін необхідна більша кількість грошей для оплати угод, отже, зростає попит на гроші, що при незмінній масі грошей викликає підвищення їх ціни, тобто відсоткової ставки. Підвищення відсоткової ставки скорочує інвестиції та споживання за рахунок кредиту. Внаслідок цього величина сукупного попиту зменшується.

Ефект багатства або касових залишків (ефект А. Пігу).

Домогосподарства тримають певну частку активів у вигляді готівки, грошей на поточних рахунках та фінансових активів. Розмір багатства залежить від кількості грошей та рівня цін і вимірюється величиною реальних касових залишків. При зростанні цін реальна вартість накопичених фінансових активів та фінансових доходів (облігації, строкові депозити) зменшується, тобто їх власники стають біднішими та їх попит скорочується. І навпаки, при зменшенні цін попит підвищується.

Ефект імпортних закупівель або чистого експорту. Проявляється тоді, коли ціни на вітчизняні товари зростають або зменшуються порівняно з цінами на іноземні товари. Якщо внутрішні ціни підвищуються відносно іноземних, то будуть купувати імпортні товари, імпорт збільшиться, експорт зменшиться, внаслідок чого скорочується чистий експорт у складі сукупного попиту, і сукупний попит.

Нецінові фактори сукупного попиту

На величину сукупного попиту впливають також фактори, не пов'язані із зміною рівня товарних цін, так звані нецінові фактори. Вони впливають на переміщення кривої вправо або вліво.

1. *Зміни у споживчих витратах.* Очікування збільшення прибутку веде до збільшення сукупного попиту, крива сукупного попиту переміщується - вправо - вгору AD_1 (рис. 5.2). Вкладені інвестиції прогоріли, попит зменшується, крива сукупного попиту переміщується вліво - вниз AD_2 .

2. *Зміни в економічній політиці держави.* Зростання державних закупівель, призводить до зростання сукупного попиту, крива переміщується вправо - вгору AD_1 . Держава збільшує податок

на прибуток, попит зменшується, крива переміщується вліво - вниз AD_2 .

3. *Зміни у світовій економіці.* Зростання економічної активності у торговельних партнерів призведе до збільшення експорту, крива переміщується вправо - вгору AD^1 . Якщо зростають ціни на товар за кордоном, а наші товари стають дешевшими, то експорт збільшується, крива переміщується вправо - вгору AD_1 .

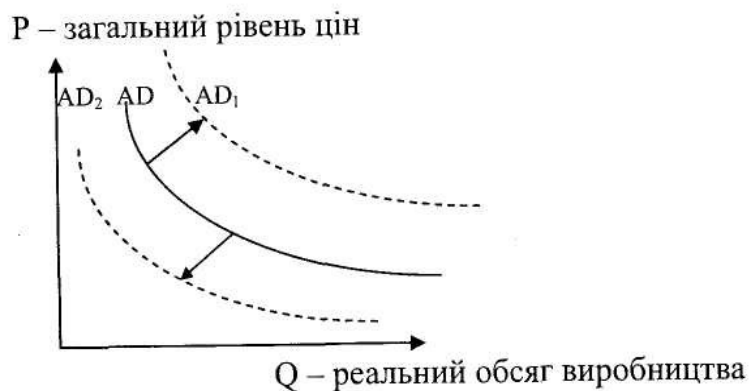

Рис. 5.2. Переміщення кривої сукупного попиту
під впливом нецінових факторів

Якщо нецінові фактори вплинули на збільшення сукупного попиту, то крива сукупного попиту AD переміщується вправо - вгору AD_1 . І навпаки, якщо нецінові фактори вплинули на зменшення сукупного попиту, крива сукупного попиту AD переміщується вліво - вниз AD_2 .

5.3. Сукупна пропозиція, фактори впливу, крива сукупної пропозиції

Сукупна пропозиція AS - реальний обсяг національного виробництва, який фірми готові виробити та продати за будь-якого можливого рівня цін за інших сталих умов.

Структура сукупної пропозиції

1. ВВП - втрати (збитки) в економіці.
2. Державні резерви - обладнання для виробництва, резерви - витрати (збитки) з них.
3. Товари та послуги системи державного страхування (держстрах).
4. Імпорт.

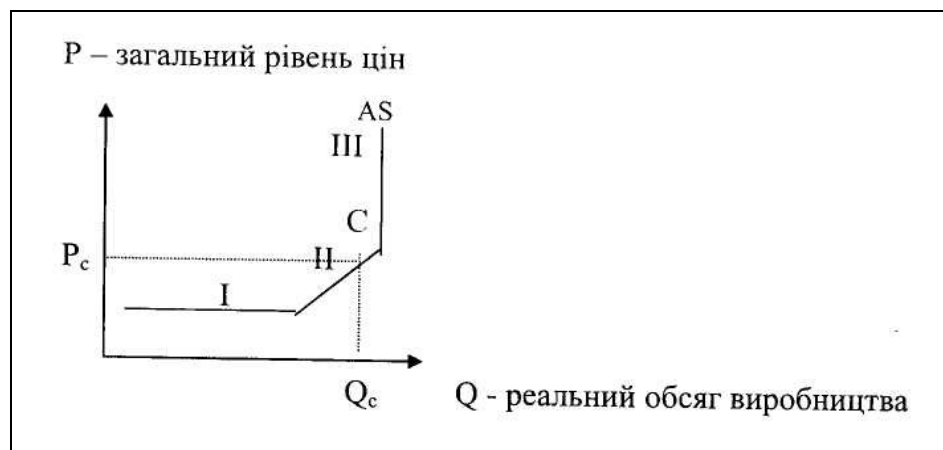

Рис. 5.3. Крива сукупної пропозиції

Крива AS має вигляд позитивної похилої кривої. Крива відображає взаємозалежність між реально пропонованим на продаж обсягом національного виробництва і загальним рівнем цін.

Форма кривої AS відображає зміну витрат на одиницю продукції при збільшенні або зменшенні національного виробництва.

Сучасна макроекономічна наука розглядає три складові кривої сукупної пропозиції (рис. 5.3).

I. *Горизонтальний (кейнсіанський) відрізок* показує зміни в обсягу виробництва в умовах неповної зайнятості та постійних цін (депресійний стан економіки). Кейнсіанський відрізок кривої сукупної пропозиції показує, що фірми постачатимуть на ринок будь-яку кількість товарів, яка знаходить попит за вже існуючого рівня цін. Пряма горизонтальна лінія характерна для короткострокового періоду.

II. *Проміжний (висхідний) відрізок* показує зміни в обсягу виробництва в економіці, що наближається до повної зайнятості, зростання реального ВВП на цьому відрізку супроводжується зростанням цін.

III. *Вертикальний (класичний) відрізок* показує зміни в обсязі виробництва в умовах повної зайнятості, ВВП збільшується номінально, характерне інфляційне зростання цін. Класичний відрізок кривої пропозиції базується на припущенні, що ринок робочої сили завжди врівноважений за повної зайнятості.

Пряма вертикальна лінія притаманна довгостроковому періоду.

Відмінність між класичною і кейнсіанською кривими сукупної

пропозиції полягає в тому, що класична крива пропозиції базується на припущенні, що ринок праці функціонує досконало, завжди підтримуючи повну зайнятість робочої сили.

Нецінові фактори

Нецінові фактори впливають на переміщення кривої сукупної пропозиції AS вправо — вниз або вліво — вгору (рис. 5.4).

Зміна цін на ресурси (ціна на робочу силу - зарплата, матеріальні ресурси). Якщо ціна на паливо підвищилася, то сукупна пропозиція зменшиться, крива сукупної пропозиції AS переміщується вліво - вгору AS_1 .

Зміна продуктивності ресурсів. Виробити більший обсяг національного продукту тими самими ресурсами. Якщо продуктивність праці збільшиться, то сукупна пропозиція теж збільшиться, крива сукупної пропозиції AS зміститься вправо -вниз — AS_2 .

Зміни у державній політиці - податки, субсидії, державне регулювання. Якщо податки збільшаться, сукупна пропозиція - зменшиться, крива сукупної пропозиції AS переміщується вліво - вгору — AS_1 .

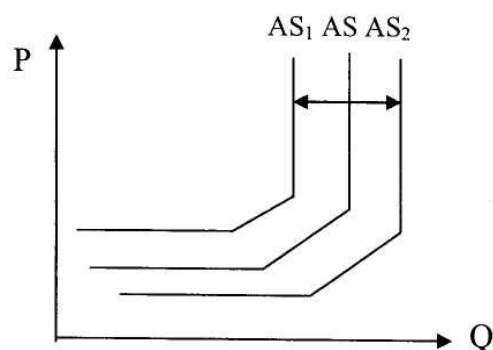

Рис. 5.4. Переміщення кривої сукупної пропозиції

під впливом нецінових факторів

Якщо нецінові фактори вплинули на збільшення сукупної пропозиції, то крива сукупної пропозиції AS переміщується вправо - вниз — AS_2 . І навпаки, якщо нецінові фактори вплинули на зменшення сукупної пропозиції, крива сукупної пропозиції AS переміщується вліво - вгору — AS_1 .

5.4.Рівновага сукупного попиту (AD)

та сукупної пропозиції (AS)

Важливою властивістю, яка притаманна ринковій економіці, є постійне тяжіння до рівноваги.

Точка перетину (E) кривої сукупного попиту AD та кривої

сукупної пропозиції AS є точкою рівноваги (рис. 5.5), яка визначає:

рівноважний рівень цін (P_e) - рівень цін на кінцеву продукцію, який встановився на основі рівноваги AD-AS;

рівноважний обсяг національного виробництва (Q_e) -реальний обсяг національного виробництва, що встановився на основі рівноваги AD—AS.

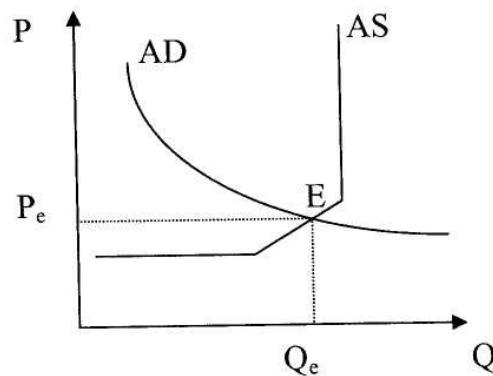

Рис. 5.5 Рівновага сукупного попиту та сукупної пропозиції

Існує три варіанта рівноваги:

— на кейнсіанському відрізку (рис. 5.6а) - якщо сукупний попит AD зміщується, то це призводить до зростання обсягу національного виробництва Q і зайнятості при сталих цінах P.

- на проміжному відрізку (рис. 5.6б) - зростає Q, зростає зайнятість, зростають ціни.

- на класичному відрізку (рис. 5.6в) - зростають ціни P та виникає інфляція, ВВП номінальний зростає, але ВВП реальний позмінний.

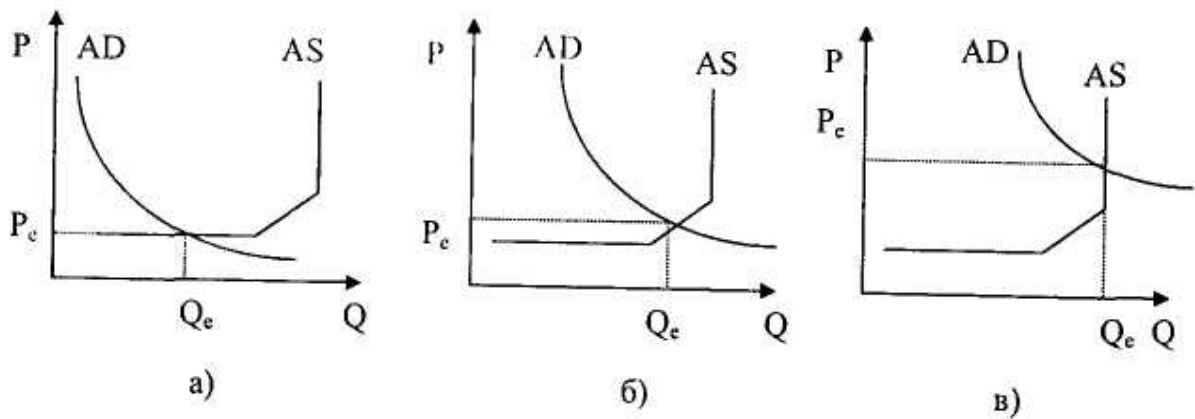

Рис. 5.6. Рівновага сукупного попиту та сукупної пропозиції:

а) на кейнсіанському відрізку;

б) на проміжному відрізку;

в) на класичному відрізку.

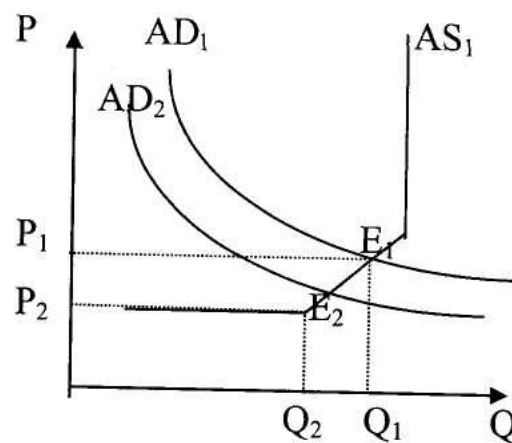

Рис. 5.7. Рівновага сукупного попиту та сукупної пропозиції

при зміні сукупного попиту:

AD_1 - початкова крива сукупного попиту;

AS_1 - початкова крива сукупної пропозиції;

AS - довгострокова крива сукупної пропозиції, яка бере свій початок у точці потенціального ВВП – Q_1 ;

E_1 - точка перетину трьох кривих, тобто точка подвійної рівноваги, короткострокової та довгострокової, вона може забезпечуватися за умов повної зайнятості.

Якщо сукупний попит падає, крива зміщується вліво — AD_2 , це приведе до зменшення обсягу виробництва (Q_2) і зменшення цін (P_2), однак безробіття збільшується (рис. 5.7).

Короткострокова рівновага означає, що кількість товарів, які покупці бажають придбати, дорівнює кількості товару, яку виробники мають намір виробити.

Довгострокова рівновага означає, що кількість товарів, які покупці бажають придбати, дорівнює потенціальним можливостям економіки.

Питання для самоконтролю до теми № 5.

1. Що собою являє сукупний попит, як його можна визначити?
2. Назвіть і дайте характеристику основним складовим сукупного попиту.
3. З'ясуйте, які фактори опосередковують залежність між сукупним попитом і ціною національного продукту.
4. Назвіть та охарактеризуйте цінові фактори сукупного попиту.
5. Перерахуйте нецінові чинники сукупного попиту та розкрийте їх вплив на розширення сукупного попиту.
6. Охарактеризуйте форми зв'язку між ціною та кривою сукупної пропозиції.
7. Проаналізуйте вплив держави на сукупний попит.
8. Які фактори впливають на сукупну пропозицію?
9. З'ясуйте відмінності між класичною та кейнсіанською моделями сукупної пропозиції.
10. Охарактеризуйте суть реальних та номінальних чинників сукупної пропозиції.
11. Назвіть, які економічні процеси забезпечують макроекономічну рівновагу.
12. Назвіть авторів та охарактеризуйте суть основних моделей економічної рівноваги.
13. Проаналізуйте і дайте визначення рівноважного рівня цін і рівноважного обсягу виробництва.
14. Охарактеризуйте і зобразіть графічно варіанти макроекономічної рівноваги сукупного попиту і сукупної пропозиції.

15. Які фактори призводять до порушення макроекономічної рівноваги?

Література

1. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Макроекономіка: Навч. пос. К.: Атіка, 2002. - С 54-89.

2. Задоя А. А., Петруня Ю. Е. Макроекономіка: Уч. - К.: О-во „Знання”, КОО, 2004. – С. 156-176; 185-206.

3. Макроекономіка: Навч. пос. / П. Ю. Буряк, Л. Л. Цимбал, У.Д. Балагурак та ін. - Львів: ІНТЕРЕКО, 2001. – С. 56-79.

4. Мікроекономіка і макроекономіка: Підручник у 2-х ч. /За заг.ред. С. Будаговської. - К.: Основи, 2001. - С. 261-287.

5. Небова М. І. Теорія макроекономіки: Навч. пос. - Вінниця: УНІВЕРСУМ - Вінниця, 2001. – С. 94-124.

6. Основы экономической теории. Микроэкономика/ Макроекономика. Под ред. А. И. Покрытана - Одесса: АОЗТИРЭНТТ, 1999. - С. 227-245.

7. Панчишин С. Макроекономіка: Навч. пос. - К.: Либідь, 2001.- С. 241-296.

8. Поповенко Н. С, Забарная Э. Н, Маковеев. П. С. Макроекономіка: Уч. пос. - Одесса: ОГПУ, 2001. - С. 44-64.

9. Радіонова І. Ф. Макроекономіка: теорія та політика: Підручник. - К.: Таксон, 2004. - С. 20-60.

10.Савченко А. Г. та ін. Макроекономіка: Підручник. - К.:Либідь, 1999. - С. 103-124.

11.Солоненко К. С. Макроекономіка: Навч. пос. для студентів економічних спец, вищих навч. закладів. - К.: ЦУЛ, 2002. - С. 99-109.

12. Старченко В. Д. Макроекономіка: Опорний конспект лекцій. - К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2002. - С. 22-32.

ТЕМА 6.

СПОЖИВАННЯ ТА ЗАОЩАДЖЕННЯ

Основні поняття та терміни.

*Споживання. Індекс споживчих настроїв (ІСН).
Заощадження. Функція споживання. Функція заощадження.
Середня схильність до споживання. Середня схильність до
заощадження. Гранична схильність до споживання. Гранична
схильність до заощадження. Недоходні фактори споживання та
заощадження. Гіпотеза міжчасового бюджетного обмеження.
Гіпотеза постійного (перманентного) доходу. Перманентний дохід.
Постійний дохід. Тимчасовий дохід. Теорія життєвого циклу.*

Основні питання теми № 6.

- 6.5. Суть споживання та заощадження.*
- 6.6. Функція споживання та заощаджень.*
- 6.7. Недоходні фактори споживання та заощадження.*
- 6.8. Теорії споживання.*

6.1. Суть споживання та заощадження

У закритій економіці існує три напрямки використання виробленої нею продукції.

$$Y=C + I+G. \quad (6.1)$$

Тобто, частина виробленої продукції споживається домогосподарствами C , частина використовується фірмами та домогосподарствами на інвестиції I , частина закуповується урядом для використання на суспільні потреби G .

Споживання домогосподарствами - один з головних компонентів, які визначають розвиток економіки. Переважна частина(2/3 — 3/4) виробленої продукції йде на споживання (C). Споживання формує споживчу поведінку, яка є своєрідним індикатором циклічного розвитку економіки.

Індекс споживчих настроїв (ІСН) - це показник, який використовують для оцінки споживчої поведінки, він входить до числа основних макроекономічних показників, на основі яких складають прогнози економічного циклу, а також він є важливим для визначення економічної політики держави. Він був розроблений у 1946 р. у США, практичне використання індексу для аналізу української економіки почалося з 1994 р.

Споживання - індивідуальне та спільне використання споживчих благ для задоволення матеріальних та духовних потреб.

За структурою споживання розрізняють такі групи:

- товари поточного споживання (продукти харчування, одяг);
- товари тривалого користування (предмети побуту, транспортні засоби);
- послуги (житло, освіта, охорона здоров'я, відпочинок).

Структура споживчих витрат у різних груп населення різна. Але існують спільні групи витрат, такі як на: харчування, одяг, житло, медицину, освіту, транспорт.

Заощадження - частина доходу, яка залишається не використаною після споживання. Заощадження - це економічний процес, пов'язаний з інвестуванням.

Тобто, заощадження дорівнюють безподатковому доходу за відрахуванням споживання.

Заощадження роблять як домогосподарства, так і підприємства, але у них існують різні мотиви для заощаджень:

- у підприємств - максимізація чистого прибутку, для розширення виробництва, страхування від криз;
- у домогосподарств - накопичення коштів для купівлі землі, нерухомості, дорогих предметів тривалого користування, забезпечення старості та передача спадку дітям, страхування від непередбачених хвороб, на навчання тощо.

6.2. Функція споживання та заощаджень

Споживання та заощадження безпосередньо впливають на рівень національного виробництва, ціни та зайнятість. Щоб зрозуміти цей вплив, треба ввести поняття функції споживання та функції заощаджень.

Функція споживання - це залежність між обсягом споживання і безподатковим доходом (рис. 6.1).

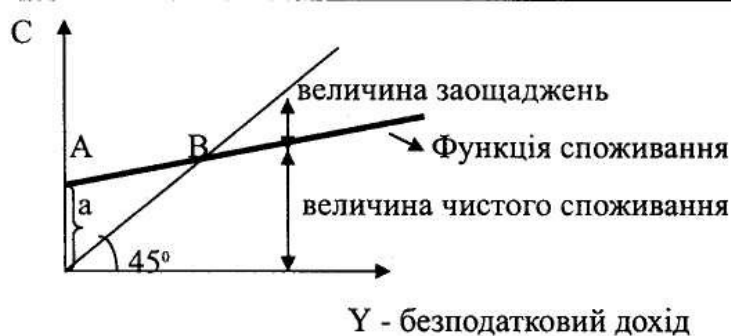

Рис. 6.1. Функція споживання

Якщо б споживчі витрати повністю дорівнювали доходу, то функція споживання прийняла б форму бісектриси.

a — автономне споживання, тобто обсяг споживання, який не залежить від безподаткового доходу (проживання в борг, за рахунок субсидій);

AB - чисті від'ємні заощадження, означає перевищення

споживання над доходами, тобто життя в борг або за рахунок попередніх заощаджень;

m. B - нульове заощадження, тобто повне споживання доходу.

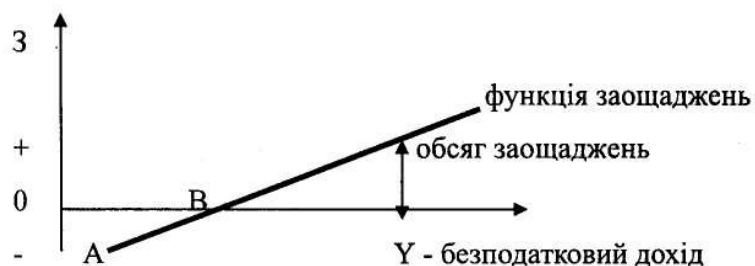

Рис. 6.2. Функція заощадження

AB - від'ємні заощадження домогосподарств;

m. B - нульове заощадження.

Споживання та заощадження, як ми бачимо з функцій, залежать від безподаткового доходу: чим більше дохід, тим більше споживання та заощадження. Але заощадження також залежить від відсоткової ставки. Чим вища відсоткова ставка, тим більше заощадження і менше споживання.

Залежність споживання та заощадження від доходу називають схильністю до споживання та заощадження.

Розрізняють середню та граничну схильність до споживання та заощадження.

Середня схильність до споживання (с) - частка безподаткового

доходу, що спрямовується на споживання:

$$c = \frac{C}{Y}, \quad (6.2)$$

де C — споживання;

Y — безподатковий дохід.

Середня схильність до заощадження (s) - частка безподаткового доходу, що спрямовується на заощадження:

$$s = \frac{Z}{Y}, \quad (6.3)$$

де Z — заощадження;

Y — безподатковий дохід.

Гранична схильність до споживання (c') показує, яка частка додаткового доходу спрямовується на додаткове споживання, тобто характеризує тенденцію змін у залежності від змін доходу:

$$c' = \frac{\Delta C}{\Delta Y}, \quad (6.4)$$

де ΔC - додаткове споживання;

ΔY — додатковий безподатковий дохід.

Гранична схильність до заощадження (s') показує, яка частка додаткового доходу спрямовується на додаткове заощадження:

$$s' = \frac{\Delta Z}{\Delta Y}, \quad (6.5)$$

де ΔZ - додаткове заощадження;

ΔY — додатковий безподатковий дохід.

Якщо до середньої схильності до споживання додати середню схильність до заощадження, то отримаємо одиницю:

$$c + s = 1. \quad (6.6)$$

Якщо до граничної схильності до споживання додати граничну

схильність до заощадження, то отримуємо одиницю:

$$c' + s' = 1. \quad (6.7)$$

Середня схильність до споживання більша за середньою схильності до заощадження:

$$c > s. \quad (6.8)$$

Гранична схильність до споживання більша за граничну схильності до заощадження:

$$c' > s'. \quad (6.9)$$

При збільшені доходу споживання та заощадження збільшуються, але гранична схильність до споживання (c') зменшується, а середня - збільшується.

6.3. Недоходні фактори споживання та заощадження

Крім доходу на споживання та заощадження мають вплив також недоходні фактори:

1. *Багатство* - це нерухоме майно (будинки, автомобілі, предмети довгострокового користування), фінансові засоби (готівкові гроші, акції, облігації, страхові поліси), якими володіє населення. Чим більше нагромаджено багатства, тим менші стимули до заощаджень. Збільшення багатства зміщує функцію споживання вгору (C_1 ; рис. 6.3), а графік заощадження - вниз (Z_2 ; рис. 6.4).

2. *Податки* - зниження податків збільшує безподатковий дохід і тому збільшує як споживання, так і заощадження. Функція споживання (C_1) та заощадження (Z_1) переміщуються вгору (рис. 6.3, 6.4) і навпаки.

3. *Рівень цін* - зростання цін скорочує споживання і заощадження. Функції споживання (C) та заощадження (Z) переміщуються вниз (C_2, Z_2 ; рис. 6.3, 6.4) і навпаки.

4. *Відрахування на соціальне страхування* – збільшення цих відрахувань призведе до скорочення споживання і заощадження. Функції споживання (C) та заощадження (Z) переміщуються вниз (C_2, Z_2 ; рис. 6.3, 6.4) і навпаки.

5. *Очікування* - якщо очікування несприятливі, то домашні господарства змушені робити закупки наперед, що збільшує споживання та зменшує заощадження. Функція споживання (C) пересувається вгору (C_1 рис. 6.3), а функція заощадження (Z) вниз (Z_2 ; рис. 6.4).

6. *Споживча заборгованість* - якщо споживча заборгованість зростає, то зменшаться і споживання, і заощадження домашніх

господарств. Функція споживання (C) та заощадження (Z) переміщуються вниз (C_2, Z_2 ; рис. 6.3, 6.4) і навпаки.

7. *Відсоткова ставка* - коли відсоткова ставка зростає, споживання зменшується, а заощадження збільшуються. Функція споживання (C) пересувається вниз (C_2 ; рис. 6.3), а функція заощадження (Z) - вгору (Z_1 рис. 6.4).

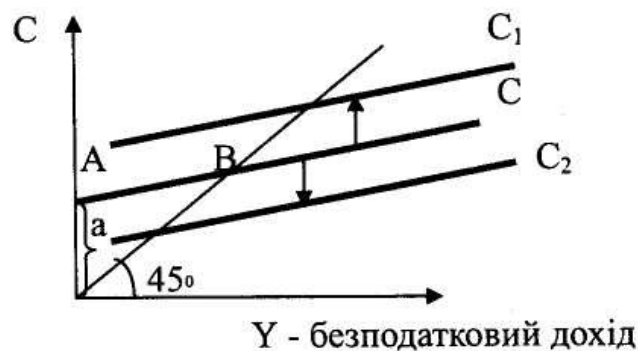

Рис. 6.3. Вплив недохідних факторів на функцію споживання

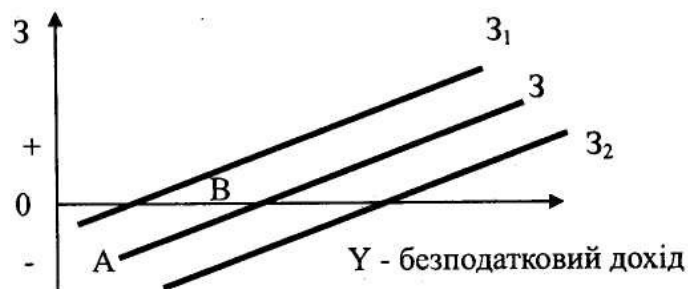

Рис. 6.4. Вплив недохідних факторів на функцію заощадження

Недохідні фактори впливають на споживання і заощадження та переміщують їх функції (рис. 6.3, 6.4). Якщо недохідний фактор

впливає на збільшення споживання або заощадження, тоді функції споживання (С) або заощадження (З) переміщуються вгору (C_1, Z_1). Якщо недохідні фактори впливають на зменшення споживання або заощадження, тоді функції споживання (С) або заощадження (З) переміщуються вниз (C_2, Z_2).

6.4. Теорії споживання

Зв'язок між споживанням і доходом був уточнений з використанням трьох ідей: міжчасового бюджетного обмеження Ірвінга Фішера, життєвого циклу Франко Модильяні та постійного доходу Мільтона Фрідмена.

Гіпотеза міжчасового бюджетного обмеження.

Ірвінг Фішер висунув гіпотезу про те, що при прийнятті споживацьких рішень раціональні економічні суб'єкти враховують не тільки поточний, а й майбутній дохід, тобто весь дохід, отриманий ними протягом життя, і висунув проблему міжчасового споживчого вибору. Суть його полягає у тому, що при прийнятті рішення про споживання на сучасному етапі і у майбутньому споживачі стикаються з міжчасовим бюджетним обмеженням.

Теорія життєвого циклу

Це теорія споживання, розвинута у 1954 р. економістами А.

Андро, Ф. Модильяні та Р. Брумергом. Вона ґрунтується на твердженні, що споживання у кожному періоді залежить не від поточного доходу, а від доходу протягом життя.

Багатство — сума реальних і фінансових засобів. Воно зростає доти, поки людина працює, а потім із виходом на пенсію починає різко падати. Якщо до дня смерті багатство не стане рівним 0, то його частина, що залишилася, перейде у спадщину.

Доход, що знаходиться у розпорядженні, також збільшується до середини життя, а потім починає зменшуватися. Тому у ході життєвого циклу споживання залишається практично постійним.

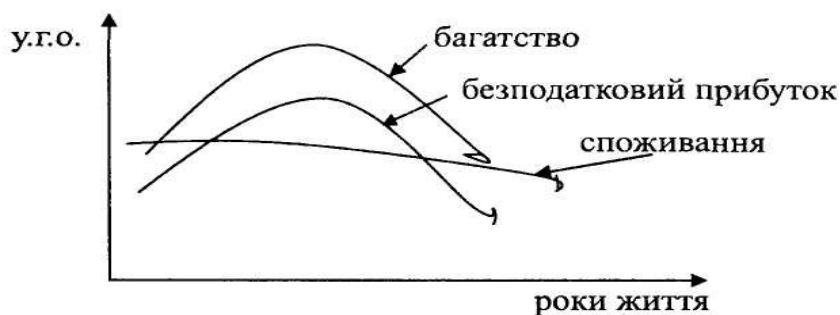

Рис. 6.5. Графічний вираз теорії

„життєвого циклу Ф. Модильяні”

Дані висновки з теорії життєвого циклу при детальнішому розгляді розходяться з дійсністю. Ще Дж. Кейнс у 1920 р. відмітив, що накопичені заощадження передаються у спадок із покоління в покоління. Статистичні данні 50 - 80-х рр. доводять, що люди похилого віку не прагнуть використати всі свої кошти, накопичені протягом життя, на свої потреби у старості. Навпаки, вони прагнуть

залишити частину коштів у вигляді спадку своїм дітям. Мотиви подібної поведінки були досліджені економістами, які виявили чотири основні напрямки, що пояснюють причини залишення нащадкам спадщини.

По-перше, прагнення забезпечити своїм дітям „стартовий” капітал і надати їм більш високий рівень достатку.

По-друге, можливість використовувати спадщину як інструмент впливу на поведінку дітей.

По-третє, наявність спадщини обумовлюється бажанням старшого покоління забезпечити себе „з запасом”, тому що ніхто не знає, скільки років дано прожити.

По-четверте, деякі люди оцінюють багатство як своєрідний „ефект Веблена”, який дає можливість престижного існування та влади протягом життя.

Всі чотири причини можуть існувати та співіснувати, але потрібно пам'ятати про особисті якості індивідумів.

Гіпотеза постійного (перманентного) доходу

Мілтон Фрідмен запропонував для пояснення поведінки споживачів гіпотезу постійного (перманентного) доходу, що була їм сформульована в 1957 р.

Теоретичні передумови гіпотези:

1. Ідея Ф. Модильмпі про те, що протягом життя суб'єкти прагнуть підтримувати стабільний рівень споживання.
2. Теорія міжчасового споживання вибору І. Фішера.

В основі гіпотези перманентного доходу М. Фрідмена лежить положення про те, що суб'єкти формують свої споживчі витрати в залежності не від поточного (як у Дж. Кейнса), а постійного (перманентного) доходу, прагнучи таким чином забезпечити рівний рівень споживання протягом життя.

Перманентний дохід - це дохід, очікуваний споживачами за тривалий проміжок часу (це може бути кілька років або все життя). Цей дохід детерміновано усім багатством людини: розташовуваними засобами (акціями, облігаціями, нерухомістю) і людським капіталом (запас здоров'я, здібності, рівень кваліфікації тощо) - усім, що забезпечує заробіток суб'єкта. Під перманентним доходом мають на увазі середньозважену величину з усіх доходів, що суб'єкт очікує одержати в майбутньому, це будь-який середній дохід.

Постійний дохід - це частина доходу, що відповідно до очікувань людей збережеться в майбутньому, це рівень доходу, який будуть одержувати домашні господарства, коли усунеться вплив тимчасових і перехідних факторів, таких як погодні умови, короткостроковий економічний цикл і непередбачені прибутки або збитки.

Тимчасовий дохід - це частина доходу, яку економічні суб'єкти не очікують зберегти в майбутньому. Це тимчасові ви пилкові відхилення від доходу.

Існують три види шоків (відхилень) від доходу, що викликають реакцію споживача: тимчасові (випадкові), перманентні й очікувані в майбутньому.

Тимчасові (випадкові) - це такі шоки, при яких хоча поточний

доход 1-го періоду зміниться, але це майже не вплине на споживання, оскільки значна частина доходу буде спрямована на заощадження. Наприклад, якщо особа виграла велику суму грошей у лотерею, те найімовірніше, що вона не витратить гроші, а розподілити їх на тривалий період часу.

Перманентні - це такі шоки, при яких зростає (зменшується) дохід 1-го і 2-го періодів. У цьому випадку в тій же пропорції зміниться і споживання. Прикладом може служити підвищення по службі.

Очікувані в майбутньому - це такі шоки, коли дохід 1-го періоду не зміниться, а у 2-му періоді відбувається зміна споживчих витрат. Так, якщо суб'єкт очікує підвищення по' службі, то є імовірність, що він буде позичати гроші.

Питання для самоконтролю до теми № 6.

1. Які основні чинники споживання ви знаєте?
2. Які чотири постулати містить функція споживання Кейнса?
3. З'ясуйте, що таке споживання.
4. Що таке індекс споживчих настроїв?
5. Зобразіть схематично і опишіть функції споживання.
6. Дайте визначення середньої та граничної схильності до споживання та заощадження.
7. З'ясуйте, що таке заощадження.
8. Зобразіть схематично і опишіть функції заощадження.
9. Чому середня схильність до споживання більша середньої схильності до заощадження?
10. Проаналізуйте вплив держави на сукупний попит.
11. Поясніть вплив недоходних факторів на функцію споживання.
12. Назвіть недоходні фактори споживання та заощадження.
13. Поясніть вплив недоходних факторів на функцію заощадження.
14. З'ясуйте теорію життєвого циклу Ф. Модильяні.

Література

1.Агапова Т. А., Середина ('. Ф. Макроэкономика. - М.: Дис, 1997. – С. 64-87.

2.Круш П. В., Тульчинська С. О. Основи макроекономіки: Матеріали для вивчення курсу та підготовки до практичних занять. - К.: Політехніка, 2004. - С. 29—34.

3.Левшин А.Я. Введение в рыночную экономику. Часть I, II. - Станкин, 1992. - С. 82-98.

4.Макроекономіка: Навч. пос. / П. Ю. Буряк, Л. Л. Цимбал, У.Д. Балагурак та ін. - Львів: ІНТЕРЕКО, 2001. - С 160-194.

5.Малиш Н. А. Макроекономіка: Навч. пос. - К: МАУП, 2003. – С. 62-71.

6.Небова М. І. Теорія макроекономіки: Навч. пос. - Вінниця: УНІВЕРСУМ - Вінниця, 2001. - С 376-394.

7.Панчишин С. Макроекономіка: Навч. пос. - К.: Либідь, 2001. – С. 98-121.

8.Поповенко Н. С., Забарная Э. Н., Маковеев П. С. Макроэкономика: Уч. пос. - Одесса: ОГПУ, 2001. - С. 33-44.

9.Радіонова І. Ф. Макроекономіка: теорія та політика: Підручник. - К: Таксон, 2004. – С. 192-195.

10.Савченко А. Г. та ін. Макроекономіка: Підручник. - К.: Либідь, 1999. – С. 77-98.

11.Селищев А. С. Макроэкономика: Учебник для вузов. -СПб.: Питер, 200. - Гл. 2,3.

12.Солоненко К. С. Макроекономіка: Навч. пос. для студентів економічних спец, вищих навч. закладів. - К.: ЦУЛ, 2002. -С. 71-89.

ТЕМА 7.

ІНВЕСТИЦІЇ

Основні поняття та терміни.

Інвестиції. Фінансові інвестиції. Реальні інвестиції. Інтелектуальні інвестиції. Валові інвестиції. Чисті інвестиції. Приватні інвестиції. Державні інвестиції. Сукупний попит на інвестиції. Крива сукупного попиту на інвестиції. Невідсоткові фактори інвестицій. Фактори мінливості інвестицій. Мультиплікатор. Простий мультиплікатор. Складний мультиплікатор. Рецесійний розрив. Інфляційний розрив.

Основні питання теми № 7.

7.5. Поняття і суть інвестицій.

7.6. Крива сукупного попиту на інвестиції.

7.7. Невідсоткові фактори та фактори мінливості інвестицій.

7.8. Мультиплікатор інвестицій.

7.1. Поняття і суть інвестицій

Інвестиції (лат. investio - одягаю) - це економічні ресурси, які використовуються для вкладення в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності у країні та за її межами з метою привласнення прибутку.

1. Інвестиції розподіляються на три групи:
2. Інвестиції в основний капітал або виробничі інвестиції, тобто в машини, обладнання, устаткування -70%;
3. У житлове будівництво – 25%
4. У збільшення запасів – 5%

Розрізняють інвестиції:

- 1) фінансові вкладення капіталу в цінні папери (акції, облігації та ін.), а також вклади у банківські депозити;
- 2) реальні вкладення капіталу у розвиток продуктивних сил (засобів виробництва, науки, інформації, освіти і кваліфікації працівників тощо);
- 3) інтелектуальні - вкладення у наукові розробки, ліценції, ноу-хау, підготовку фахівців;
- 4) валові - вкладення в основний виробничий капітал (устаткування, інструмент, будівлі, споруди), товарно-матеріальні запаси (сировину, готову продукцію, незавершене будівництво), житлове будівництво. Таким чином, вони охоплюють усі витрати на заміщення зношених виробничих фондів і приріст капіталовкладень у поточному році;
- 5) чисті - це валові інвестиції мінус сума амортизаційних

відрахувань.

В залежності від форм власності розрізняють такі інвестиції:

- 1) приватні - спрямовані у найбільш сприятливі галузі, джерелом інвестування є кошти компанії, підприємства та кошти, залучені у кредит.
- 2) державні - спрямовані на воєнні цілі, а також на розвиток економіки, джерелом інвестування є податки, прибуток державних підприємств, емісія грошей або випуск державних цінних паперів.

Сукупний попит на інвестиції залежить від двох основних факторів:

1. Очікуваної норми чистого прибутку, що є головним фактором до інвестування, його метою. Стимулом для капітальних вкладень виступає прибуток, тому підприємці тоді купують засоби виробництва, коли сподіваються на прибутковість.

2. Відсоткової ставки. У прийнятті інвестиційних рішень головну роль відіграє не номінальна, а реальна відсоткова ставка. Реальна відсоткова ставка дорівнює номінальній відсотковій ставці за відрахуванням рівня інфляції.

Якщо відсоткова ставка нижча від очікуваної норми чистого прибутку, то інвестиції будуть прибутковими, на них виникає попит. Якщо навпаки - інвестиції будуть збитковими, попиту на них не буде.

7.2. Крива сукупного попиту на інвестиції

У макроекономіці базовою функцією інвестиційного попиту є функція, яка залежить від відсоткової ставки. Зауважимо, що інвестиції залежать від реальної, а не номінальної відсоткової ставки.

Припустимо, що немає інвестицій, які б принесли 14 і більше відсотків очікуваної норми чистого прибутку (рис. 7.1).

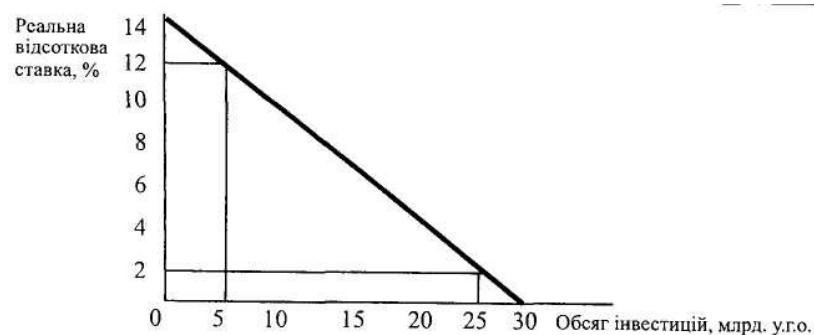

Рис. 7.1. Функція інвестиційного попиту

Графік інвестиційного попиту нахилений донизу: чим вища відсоткова ставка, тим менша кількість інвестиційних проектів буде прибутковою. Іншими словами, прибутковість інвестицій перебуває в оберненій залежності від ціни капіталу, а вища норма відсотка змушує підприємства анулювати певні інвестиційні проекти.

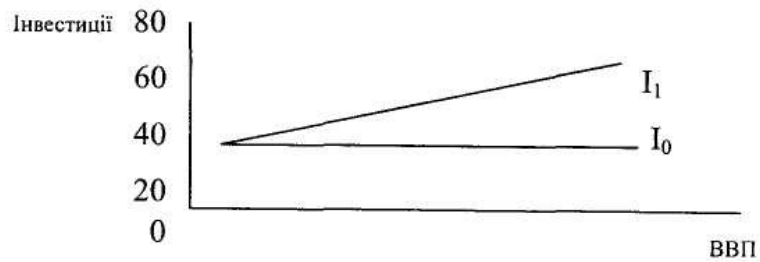

Рис. 7.2. Залежність між інвестиціями та ВВП

Пряма лінія I_0 свідчить, що внаслідок технічного прогресу інвестиції використовуються настільки ефективно, що навіть один і той же їх обсяг забезпечує зростання ВВП.

Але в дійсності для зростання ВВП потрібно більше інвестицій, тому пряма відхиляється – I_1 . Це пояснюється хоча б тим, що підвищення ефективності використання основного капіталу можливе за умов впровадження прогресивних технологій, а для цього, у свою чергу, виникає необхідність збільшення інвестиційних витрат. Також при зростанні ВВП збільшується прибуток підприємств, що дає змогу їм більше інвестувати.

Можна зробити висновок, що чим крутіше піднімається вгору лінія інвестицій, тим більший приріст їх обсягів забезпечує менші прирости ВВП, а значить, інвестиції витрачаються неефективно, і навпаки.

7.3. Невідсоткові фактори та фактори мінливості

інвестицій

Невідсоткові фактори

Крім відсоткової ставки на інвестиційний попит впливають невідсоткові фактори, які змінюють рівень очікуваної норми прибутку за даної відсоткової ставки. Жоден з невідсоткових факторів, який підвищує очікувану рентабельність інвестицій, не призведе до зміщення кривої попиту на інвестиції праворуч, і навпаки.

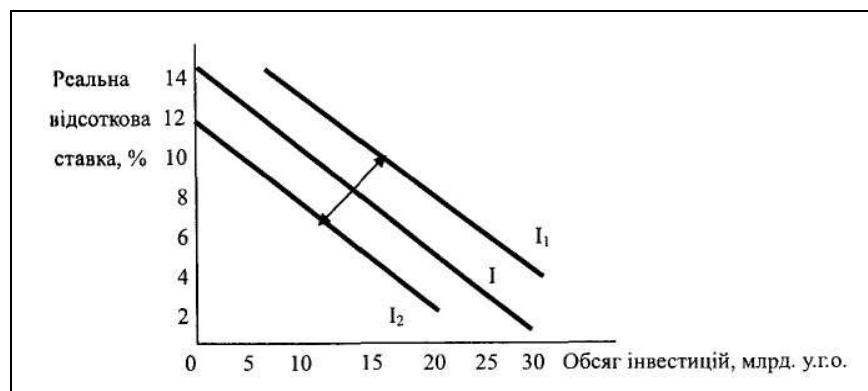

Рис. 7.3. Вплив невідсоткових факторів на інвестиції

До невідсоткових факторів відносять:

1. *Технологічні зміни* - технічний прогрес, зменшує витрати на виробництво продукції або підвищує її якість, внаслідок чого зростає норма чистого прибутку від інвестування, що викликає зростання інвестиційного попиту за даної відсоткової ставки. Крива інвестиційного попиту переміщується праворуч (I₁, рис. 7.3).

2. *Рівень забезпеченості основним капіталом* - від цього рівня залежить очікувана норма чистого прибутку. Якщо виробничі потужності певної галузі задовольняють попит на її продукцію, то інвестування буде стримуватися, крива інвестиційного попиту переміщується вліво (I_2 ; рис. 7.3) і навпаки.

3. *Витрати на придбання, експлуатацію та обслуговування устаткування*. Якщо ці витрати скорочуються, то очікувана норма чистого прибутку збільшується, а інвестиційний попит зростає, крива інвестиційного попиту переміщується праворуч (I_1 ; рис. 7.3) і навпаки.

4. *Податки на підприємця*. Збільшення податків негативно впливає на інвестиції, внаслідок чого крива інвестиційного попиту переміщується вліво (I_2 ; рис. 7.3) і навпаки.

5. *Очікування*. Якщо економічні умови у країні погіршуються, попит на товар різко скорочується, то фірми утримуються від інвестицій, крива інвестиційного попиту переміщується ліворуч (I_2 ; рис. 7.3) і навпаки.

Невідсоткові фактори впливають на інвестиції та переміщують криву попиту на інвестиції (рис. 7.3). Якщо невідсотковий фактор впливає на збільшення інвестицій, тоді крива сукупного попиту на інвестиції I переміщується вгору (I_1). Якщо невідсотковий фактор впливає на збільшення інвестицій, тоді крива сукупного попиту на інвестиції I переміщується вниз (I_2).

Фактори, що впливають на мінливість інвестицій

Інвестиції - це найнестабільніший компонент сукупних витрат. Поведінку інвестицій важко передбачити, оскільки вони залежать від дуже мінливих факторів, таких як:

- тривалість строку служби інвестиційних товарів - капітальні

товари мають невизначений термін служби. Тобто старе устаткування, споруди можна повністю ліквідувати й замінити або відремонтувати та використовувати ще, що, в свою чергу, впливає на обсяг інвестицій;

- нерегулярність інновацій - науково-технічні винаходи досить непередбачені та нерегулярні. Коли вони трапляються, то це веде до величезної хвилі інвестиційних видатків, які з часом знижуються;

- мінливість прибутку - прибуток є головним джерелом інвестицій і може бути дуже нестабільним, бо залежить від непередбачуваних факторів;

- мінливість сподівань - на внутрішньополітичні зміни, розробку нових джерел енергії, демографічні, законодавчі зміни, зміни у попиті, валютному курсі, страйки, зміни у державній політиці тощо.

7.4. Мультиплікатор інвестицій

Нарощування інвестицій веде до зростання ВВП і сприяє досягненню повної зайнятості ще й в силу первинного ефекту, що відображається в макроекономіці під назвою ефекту мультиплікатора.

Вперше поняття мультиплікатора було введено англійцем Каном у 1931р., далі розроблялося Дж. Кейнсом, а також П.

Самуельсоном, Ф. Маклупом, Дж. Робинсом, А. Хансеном та іншими.

Теорія мультиплікатора відображає реальну залежність між нагромадженням, споживанням, ВВП та зайнятістю населення.

Мультиплікатор - це коефіцієнт, який показує зв'язок між змінами інвестицій та змінами величини прибутку.

Якщо, наприклад, споживання зростає на якусь величину ΔC , то це призведе до збільшення сукупних витрат і доходу $\square Y$ на таку ж величину, що, у свою чергу, викличе повторне зростання споживання (оскільки збільшився дохід).

Суть мультиплікатора полягає в тому, що між змінами інвестицій та валового національного продукту існує стійка залежність.

Ефект мультиплікатора проявляється в тому, що збільшення інвестицій призводить до збільшення національного доходу, причому на величину більшу, ніж первісне зростання інвестицій. Цей ефект можна образно порівняти з ефектом кинутого у воду каменя, що викликає появу кола на воді. Так і інвестиції, „кинуті” в економіку, викликають реакцію у вигляді зростання доходу і зайнятості.

Отже, мультиплікатор можна показати через граничну схильність до споживання як:

$$MULT = \frac{1}{1 - MPC}, \quad m = 1/1-c' \quad (7.1)$$

Оскільки гранична схильність до заощадження $s' = 1 - c'$, отримуємо:

$$m = \frac{1}{s'}, \quad (7.2)$$

Мультиплікатор інвестицій означає, що початкові вкладення в економіку надалі поступово супроводжуються зростанням доходу, який знову розподіляється на споживання та заощадження, тобто виникає первинний, вторинний і т. д. ефект капіталовкладень.

Мультиплікатор може бути простим і складним (повним).

Простий мультиплікатор - відображає лише вилучення коштів на заощадження.

Складний мультиплікатор отримується з урахуванням усіх вилучень: податків, імпорту, заощаджень.

Рівновага в економіці може забезпечуватися за різних умов: при повній або неповній зайнятості, на інфляційній або безінфляційній основі. Ці умови залежать від співвідношення між сукупними витратами і потенційним обсягом виробництва (ВВП).

Розглянемо приклад, коли сукупних витрат не вистачає для досягнення потенційного ВВП (рис. 7.4).

Величина, на яку сукупні витрати (СВ) менші ВВП при повній зайнятості, називають *рецесійним розривом*, тому що дефіцит

витрат призведе до скорочення ділової активності.

Це означає, що в економіці спостерігається дефіцит сукупних витрат, тобто обсяг витрат є недостатнім для того, щоб повністю використовувати наявні потужності, що характеризує економіку в стані неповної зайнятості.

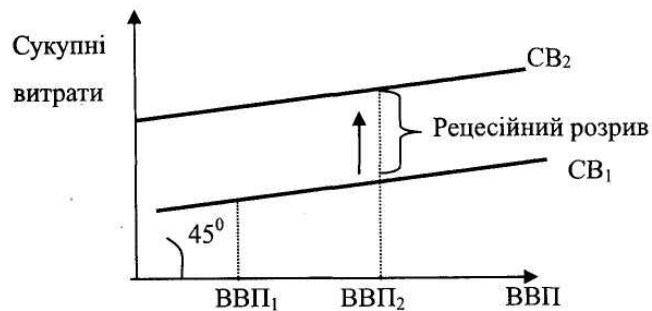

Рис. 7.4. Рецесійний розрив

Розглянемо приклад, коли сукупні витрати (СВ) перевищують величину ВВП, яка відповідає умовам повної зайнятості (рис. 7.5).

Величину, на яку сукупні витрати більші ВВП при повній зайнятості, називають - *інфляційним розривом*.

Інфляційний розрив виникає у зв'язку з тим, що зростання сукупних витрат $СВ_2$ (сукупного попиту) не супроводжується адекватним зростанням виробництва (сукупної пропозиції). В умовах, коли економіка досягла повної зайнятості, підприємства не можуть швидко відповісти на збільшення сукупного попиту відповідним збільшенням обсягів виробництва. Для цього потрібен певний час. Тому наслідком є зростання цін, тобто інфляція.

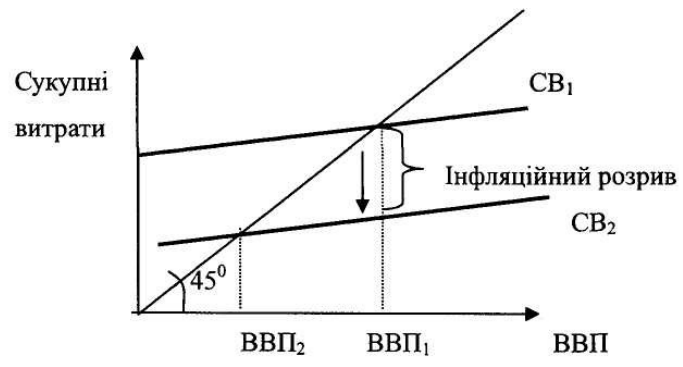

Рис. 7.5. Інфляційний розрив

Питання для самоконтролю до теми № 7.

1. Що таке інвестиції, чисті та валові інвестиції?
2. Які види інвестицій ви знаєте?
3. Що таке інтелектуальні інвестиції? 4. Проаналізуйте, як впливають на попит та інвестиції очікувана норма чистого прибутку і відсоткова ставка.
4. У чому полягає різниця між номінальною та реальною відсотковою ставкою?
5. Поясніть криву сукупного попиту на інвестиції.
6. З'ясуйте залежність між інвестиціями та ВВП.
7. Опишіть невідсоткові фактори інвестицій.
8. Опишіть фактори, що впливають на мінливість інвестицій.
9. Охарактеризуйте рецесійний та інфляційний розрив.
10. Що таке мультиплікатор інвестицій?
11. У чому полягає ефект мультиплікатора?
12. З'ясуйте різницю між простим і складним мультиплікатором.
13. Яка роль іноземних інвестицій в економіці України?
14. Який інвестиційний клімат в Україні?

Література

1. Агапова Т. А., Середина С. Ф. Макроэкономика. - М.: Дис, 1997. – С. 64-87.
2. Левшин А. Я. Введение в рыночную экономику. Часть I, II. - Станкин, 1992. - С. 82-98.
3. Макроекономіка: Навч. пос. / П. Ю. Буряк, Л. Л. Цимбал, У.Д. Балагурак та ін. - Львів: ІНТЕРЕКО, 2001. - С 160-194.
4. Малиш Н. А. Макроекономіка: Навч. пос. - К: МАУП, 2003. – С. 62-71.
5. Небова М. І. Теорія макроекономіки: Навч. пос. - Вінниця: УНІВЕРСУМ - Вінниця, 2001. – С. 124-154.
6. Панчишин С. Макроекономіка: Навч. пос. - К.: Либідь, 2001. – С. 121-141.
7. Поповенко Н. С., Забарная Э. Н, Маковеев П. С. Макроэкономика: Уч. пос. - Одесса: ОГПУ, 2001. - С. 33-44.
8. Савченко А. Г. та ін. Макроекономіка: Підручник. — К.: Либідь, 1999. - С. 88-98, 136-144.
9. Селищев А. С. Макроэкономика: Учебник для вузов. - СПб.: Питер, 200. - Гл. 2,3.
10. Солоненко К. С. Макроекономіка: Навч. пос. для студентів економічних спец, вищих навч. закладів. - К.: ЦУЛ, 2002. -С. 71-89.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. Дайте визначення поданих термінів і понять або виберіть правильне визначення з наведених нижче.

1. Агреговані величини.
2. Основне протиріччя суспільства.
3. Головне завдання макроекономіки.
4. Домашні господарства.
5. Екзогенні змінні.
6. Ендогенні змінні.
7. Економіко-математичні моделі.
8. Економічна політика держави.
9. Економічні ресурси.

10. Змішана економіка.
11. Командно-адміністративна економіка.
12. Матеріальні потреби.
13. Модель.
14. Нормативна функція макроекономіки.
15. Перехідна економіка.
16. Повна зайнятість ресурсів.
17. Позитивна функція макроекономіки.
18. Ринкова економіка.

- А. Економічні одиниці, що складаються з однієї або більше осіб, які забезпечують економіку ресурсами і використовують доходи для купівлі споживчих товарів та послуг.
- Б. Забезпечення суспільства знаннями, завдяки яким можна створювати умови для підвищення ефективності національної економіки.
- В. Економічна система, в якій співіснують приватна та державна власність і яка спирається на ринковий механізм і державне регулювання.
- Г. Усі природні, людські ресурси та вироблені людиною засоби, що використовуються для виробництва то-мирін та послуг.
- Д. Протиріччя між безмежними матеріальними потребами і обмеженими економічними ресурсами.
- Е. Економічна система, в якій матеріальні ресурси перебувають у державній власності, а основним регулятором економіки є директивний план.
- Є. Зовнішні чинники моделі, які визначаються до початку її побудови.
- Ж. Бажання людей володіти товарами й послугами, іАтними давати їм користь.
- З. Внутрішні чинники моделі, які визначаються в процесі побудови.
- И. Моделі, які пов'язують між собою вартісні (економічні) і математичні (або технічні) параметри.

І. Стан економіки, в якому перебуває країна, коли здійснюється перехід від командно-адміністративної (або планової) економіки до змішаної.

Ї. Спрямованість макроекономіки на обґрунтування рекомендацій щодо подальшого розвитку національної економіки.

Й. Спосіб абстрактного відображення фактичної поведінки досліджуваних явищ в економіці.

К. Економічна система, в якій матеріальні ресурси перебувають у приватній власності, а основним регулятором економіки є ринковий механізм.

Л. Залучення до економічного обороту всіх ресурсів, придбаних для виробництва товарів та послуг.

2. Дайте визначення поданих термінів і понять або виберіть правильне визначення з наведених нижче.

- 1.Активи.
- 2.Амортизація.
- 3.Валовий випуск.
- 4.Валовий внутрішній продукт.
- 5.Валовий національний дохід.
- 6.Валові інвестиції.
- 7.Валовий корпоративний прибуток.
- 8.Державні закупівлі.
- 9.Дефлювання.

- 10.Додана вартість.
- 11.Економічні операції СНР.
- 12.Індекс цін.
- 13.Інституціональна одиниця СНР.
- 14.Інфлювання.
- 15.Кінцева продукція.
- 16.Неприбуткові податки.
- 17.Номінальний ВВП.
- 18.Особистий дохід.
- 19.Дохід після оподаткування.
- 20.Постійні ціни.
- 21.Поточні ціни.
- 22.Продуктові (непрямі) податки.
- 23.Проміжна продукція.

24.Рахунки СНР.

25.Реальний ВВП.

26.Рента.

27.Система національних рахунків.

28.Споживчі видатки.

29.Субсидії.

30.Трансфертні платежі (трансферти).

31.Чистий ВВП.

32.Чистий експорт.

А. Урядові виплати домогосподарствам і підприємствам, замість яких не отримують товари та послуги.

Б. ВВП за вирахуванням амортизації.

В. Урядові платежі, що надаються окремим підприємствам і домогосподарствам, які виробляють або споживають певні товари та послуги.

Г. Сукупна ринкова вартість кінцевих товарів та послуг, вироблених резидентами всередині країни за рік.

Д. Сукупна ринкова вартість усіх товарів та послуг, вироблених за рік резидентами країни в базових цінах.

Е. Частина валового випуску, яка спрямовується на споживання, інвестування та експорт.

Є. Вартість споживання основного капіталу.

Ж. Економічна одиниця, що може володіти активами, брати на себе

зобов'язання і самостійно здійснювати всю сукупність операцій у сфері своєї основної діяльності.

З. Експорт мінус імпорт.

И. Частина сукупних видатків, що їх здійснюють домогосподарства на купівлю споживчих товарів та послуг.

І. Перетворення номінальних показників у реальні для років, коли були більш високі ціни порівняно з базовим роком.

Ї. Дохід домашніх господарств, який складається із первинних і вторинних доходів.

Й. Внутрішні первинні доходи резидентів країни плюс їхні зовнішні чисті первинні доходи.

К. Податки, які стягуються пропорційно до кількості або вартості товарів і послуг, що виробляються, продаються або імпортуються підприємствами-резидентами, у вигляді надбавки до ціни виробника (податок на додану вартість, акцизний збір, мито, податки на окремі види послуг тощо).

Л. Перетворення номінальних показників у реальні для років, коли були нижчі ціни порівняно з базовим роком.

М. Усі податки за вирахуванням прибуткових.

Н. Система взаємопов'язаних статистичних показників, які відображають найважливіші аспекти економічної діяльності країни щодо виробництва і споживання продукції, розподілу і перерозподілу доходів та формування національного багатства.

О. ВВП, обчислений у поточних цінах.

П. Різниця між повною ринковою вартістю товарів (послуг) і матеріальними витратами на їх вироблення.

Р. Прибуток, отриманий від реалізації продукції, плюс амортизація.

С. Дохід від надання прав за використання власності на матеріальні активи.

Т. Індекс, що показує, як змінюється ціна певного "ринкового кошика" за визначений період.

У. Особистий дохід домогосподарств за вирахуванням особистих податків.

Ф. Двосторонні балансові таблиці, які відображають, з одного боку, ресурси, а з іншого — їх використання.

Х. Урядові видатки на купівлю товарів та послуг колективного споживання і державне інвестування економіки.

Ц. Все те, що має ринкову вартість і є власністю певних інституціональних одиниць.

Ч. Фактичні ціни того року, який береться за базовий.

Ш. Операції, які відображають відносини між інституціональними одиницями, що пов'язані з їх економічною діяльністю.

Щ. Фактичні ціни певного року.

Ь. Вкладення коштів на придбання основного капітану запасів оборотних фондів та чисте придбання цінностей.

Ю. ВВП, обчислений у постійних цінах.

Я. Частина валового випуску, яка використовується для виробництва

кінцевих товарів та послуг і набуває форми матеріальних витрат на їх виробництво.

